

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΜΑΘΩΝ.

ΤΙΜΗ ΕΤΗΣΙΑΣ
ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ
ΓΙΝΟΝΤΑΙ

Πρόκληρωτά εις Αθήνας
τῷ ἐκδότῃ.
Διὰ τοὺς ἐντός τῆς Ἑλλά-
δος συνδρομητὰς δρ. 10.
Διὰ τοὺς ἐκτός αὐτῆς * 12.

ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Παρά τοὺς Κ. Κ. Διδασκά-
λους καὶ τοὺς ἐπιστάτας τῶν
Ταχυδρομείων ἐν τῇ ἡμε-
ραπῇ.

Εκδίδεται τρίς τοῦ
μηνός.

Ὅχι οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες εἰσι σπουδαῖοι.
(ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ)
Ἐάν ἦς φιλομαθής, ἔση καὶ πολυμαθής.
(ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.)

Ἐν δὲ τῇ ἀλλοδαπῇ πο-
ρὰ τοὺς Κ. Κ. Ἑλληνικοὺς
Προξένους καὶ τοὺς ἰδιαιτέ-
ρους ἐπιτρόπους τοῦ Ἐκδό-
του. —

Περὶ παιδείσεως τῶν νέων παρ' Ἀθηναίους.

Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Ἐκπαιδευτηρίῳ
ἐπὶ τῶν ἀετιάζων τοῦ Ἑλληνικοῦ Τμήματος
ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κ. Κ. Εὐσταθοπούλου.

* Τροπὴ καὶ παθεῖσι χρηστὴ σοφὸμένη
φύσιν ἀγαθὰς ἐκποιεῖ.
(Πλάτ. Πολιτ. Α. 424.)

Ἐάν ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀτόμων ἦνε δ' ἀρχικὸς σκο-
πὸς τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν (λέγει νεώτερός τις),
οἱ Ἕλληνες ἐν τοῖς δυσκόλωτέροις τοῦ πολιτικοῦ καὶ
ιδιωτικοῦ βίου προβλήμασι φαίνονται εὐρόντες λύσεις,
ικανοποιούσας μᾶλλον παρὰ τὰς τῶν νεωτέρων ἐθνῶν
πάντων. Τῶν δὲ διαφόρων αἰτιῶν τοῦ φαινομένου τού-
του μία ἢ δρασικωτέρα ἀναμφιβόλως εἶνε ἡ καλὴ μέ-
θοδος, ἣν ἠκολούθουν πρὸς ἀγωγὴν καὶ παιδείαν τῶν
νέων. Καὶ τῷ ὄντι, ἀν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος θαυμάζη-
ται κατ' ἀξίαν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ τέχνῃ, ἀν ἦναι ἀληθές
ὅτι εἰς πᾶν τοῦ πνεύματος προῖόν διαμένει διδάσκαλος
ἔλου τοῦ κόσμου, βεβαίως οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς ζητητέον
τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου ἢ ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ
παιδείᾳ· διότι ὡσπερ οὐδέποτε ἀνευ ἀγαθῆς καλλιερ-
γείας καὶ σποράς δύναται τις νὰ ἐλπίσῃ παρὰ τοῦ ἀγροῦ
ἀφθονον καὶ ἀγαθὸν καρπὸν, οὕτως οὐτε ἦθη ἀγαθὰ
καὶ ἀγαθὰς ἐμπνεύσεις δύναται ν' ἀποκτήσῃ ὁ μὴ κα-
λῆς καὶ χρηστῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας τυχών. Ἐκ τού-
των ἔξαρτᾶται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ εὐδαιμονία ἀτόμου,
οἰκογενείας, πόλεως καὶ ἔθνους· αὕτη ἡ ξυμμετρία εἶνε
ἡ βᾶσις καὶ τὸ θεμέλιον, ἐφ' ᾧ ἐποικοδομεῖται τὸ οἰκο-
δόμημα τοῦ μέλλοντος. Ὡσπερ δ' ἀδύνατον ν' ἀνεγερθῇ
καὶ στηθῇ ἐπὶ σαθρᾶς καὶ ἐτοιμορρόπου βάσεως, μέγα
καὶ ἑδραῖον οἰκοδόμημα, οὕτως ἐπὶ ἀρχῶν ἀσταθῶν καὶ
ἐκ νεολαίας ἀναγώγῃ καὶ ἀπαιδεύτῳ ἀδύνατον μεγα-
λεῖον νὰ προσδοκᾶται ἔθνος. Τούτων δ' οὕτως ἐχόν-

των καὶ ἐπειδὴ ὀρθῶς περὶ τοῦ βίου τῶν ἡμετέρων προ-
γόνων νὰ κρίνωμεν εἶνε ἀδύνατον, μὴ εἰδότες ἀκριβῶς
τὰ περὶ παιδείας αὐτῶν· προσεῖτι δὲ ἐπειδὴ συμφέρει
ἡμῖν τοῖς ἐπὶ πατραγαθίας πλείστον καυχωμένοις, ἀ-
κριβῶς καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις νὰ γινώσκωμεν πῶς ἐκ
παίδων οἱ προπάτορες ἡμῶν παιδευόμενοι, καὶ τίνες
κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχὰς ἐν οἴκῳ καὶ ἐν διδασκα-
λείοις κτώμενοι, εἰσῆρχοντο εἰς τὸν βίον καὶ ἐπραττον.
Ὅ, τι ἐπραξαν, περὶ τούτου λοιπὸν παρέρχομαι σήμερον
νὰ διηγήσω βρα καὶ ὅπως ἡ ἐνοσχόλησίς μοι ἐπέτρεψε
νὰ ἐξετάσω καὶ ὁ παρῶν καιρὸς νὰ ἐκταθῶ.

Ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀποβαίνει σχε-
δὸν ἀκατάληπτος. Διασκαδάζων τις τὴν παχυλὴν τῶν
μυθικῶν νεφῶν σκοτόμαιναν, διορᾷ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς
ἄμα ἦλθεν εἰς συναισθηρὸν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ περὶ ἑαυτὸν
κόσμου, ἐπεδοθῆ εἰς τὸν ἐπὶ γῆς προορισμὸν του. Θεω-
ρῶν τὴν μὲν γῆν κατοικητήριον ἑαυτοῦ, τὰ δ' ἐν αὐτῇ
δι' ἑαυτὸν πεπλασμένα, ἀνέλαθε νὰ ὑποτάξῃ πᾶν τῶν
περὶ αὐτὸν ὄντων, καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν γῆν ὄντως ἄ-
ξιον ἑαυτοῦ ἐνδιαίτημα. Τοιοῦτοτρόπως ἤρξατο τοῦ
σταδίου πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἀπὸ
τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Πᾶσα πράξις καὶ πᾶν κα-
τόρθωμα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γινόμενον εἶτε ὑφ'
ἐνὸς ἰδίου, εἶτε ὑπὸ πολλῶν ὁμοῦ, ἐτιμᾶτο καὶ προσέκτι
εἰς τὸν ποιήσαντα τὸν κοινὸν τῶν τε συγχρόνων καὶ
μεταγενεστέρων ἔπαινον· τὸ δὲ παράδειγμα πολλοὺς
καὶ ἄλλους εἰς ἀπομίμησιν ὑπεξήγειρε. Τοιοῦτος ὁ μυ-
θικὸς καὶ προϊστορικὸς τῆς Ἑλλάδος αἰὼν καὶ ἐντεῦθεν
ἡ πληθὺς τῶν ἡρώων καὶ αὕτη τῶν πλείστων θεοτήτων
ἡ ἀρχὴ καὶ λατρεία· διότι δε οὖς ζῶντας ἀνεγνώριζον ἐξ-
έχοντας ἐπ' ἀρετῇ καὶ κοινωφελείᾳ ἀταπαρνήσει, τρύ-
τους ἀμα ὁ χρόνος πλείοτερον ἀπέχωρισε καὶ ἡ μνήμη
τῶν πράξεων διὰ τῆς φαντασίας ὑπερῴωσε, δὲν ἐδί-
στασαν νὰ θεωρησῶσιν ὡς ὄντα ὑπέρτερα ἑαυτῶν. Ὡς
πρῶτον λοιπὸν δείγμα ὑπεροχῆς φυσικῶς ἐνομήθη ἡ

πωματική ύπεροχή, οὐχί ἢ θηριώδης καὶ κακοποιά, ἀλλ' ἢ φυσική ἐκείνη ἰσχύς ἢ μετὰ τῆς καλλονῆς συνεχόμενή, ἢ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἀγωνιζομένη καὶ πρὸς ἢ τὰ πάντα ὑποτάσσονται. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἢ τοιαύτη ὑπεροχή καὶ αἱ σωματικαὶ ἀρεταὶ τῆς φύσεως ἐνομισθίσαν δῶρα· π. χ. ἢ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς τελεῖα ἐξέρχεται, ἢ Ἀφροδίτη ἐκ τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης μετὰ τοῦ κάλλους ἀναδύεται, ἢ Ἀρτεμις οὐκ ἐρθασεν ἐξελθοῦσα τῶν μητρικῶν λαγόνων καὶ τὴν παρθενίαν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐζητήσατο. Ἐπειτα δὲ οἱ θεοὶ αὐτοὶ τῶν ἀνθρώπων διδάσκαλοι ἐρχονται, ἢ μὲν Δημήτηρ καὶ ὁ Ἡρακλῆς τὰ χροῖμα ἐκ τῶν πρακτικῶν βίου διδάσκουσι, ὁ δ' Ἀπόλλων καὶ Ἐρμῆς τὰ πνευματικὰ ἐμφορῶνται χάρισματά· ὁ Ἀπόλλων παρ' Ἀδμήτω διδάσκει τοὺς Ἀρκαδας τῆν μουσικὴν, ὁ Ἐρμῆς ἐφευρὲ τὰ γράμματα, εἶνε θεὸς τῆς ῥητορείας καὶ πρεῖτταται τῶν γυμνασίων. Καὶ τοὶ δὲ τὰ πάντα ἀπὸ Θεοῦ φαίνονται προερχόμενα, νομίζω δὲ αἱ θεοκρατορικαὶ αἰταὶ παραδόσεις ἐμφαίνουσι τὴν διαμάχην τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἔξω κόσμον τὸν ἐπιβύλλοντα τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀφ' οὗ κατὰ μικρὸν ἢ ἐπελευθερωθῆται. Τὴν δ' ἐλευθερίαν ταύτην δὲν ἐδίωκετο ἢ ἀποκτῆσαι ἀνευ πόρων καὶ ἠρωϊκῶν ἐργῶν. Τοῦτο καταφαίνεται μάλιστα ἐν τῷ Ἡρακλεῖ.

Ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου τὸ πνεῦμα καὶ αἱ τέχναι ἀρχοῦνται τιμώμεναι περισσότερον τῆς σωματικῆς ἰσχύος. Ὁ Ὀδυσσεὺς προτιμᾶται τοῦ Αἰάντος καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι χεῖροί· καὶ τολμᾷ ἔργα διεπράξαντο εἶναι πρωτοεργὸς καὶ σύμβουλος πίσης ἐπιχειρήσεως, καὶ εἰς αὐτὸν ἀντιθετο πᾶν ἔργον οὐ σώματος, ἀλλὰ πνευματικῆς δεξιότητος χρῆζον, καὶ μὴ τιν ἄτἀλαν τὸν ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ ποιητής. Ὁ δὲ ἠδυσεπὴς λιγύς Πυλίων ἀγορητῆς Νέστωρ σεμνύνεται ἐπὶ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου καὶ τὰς σύμβουλάς αὐτοῦ ἠκολούθουν οἱ βασιλεῖς (Ἰλ. Α. 250). Ἄλλ' ὁ ἄριστος τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων καὶ ὁ τύπος τῆς τελειότητος τῶν Τρωϊκῶν χρόνων εἶνε ὁ Ἀχιλλεύς· ἐν αὐτῷ ἢ ὠραιότητος τοῦ σώματος συνηνοῦτο πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς εὐγένειαν· εἶνε υἱὸς εὐσεβῆς, φίλος εἰλικρινῆς, ἐκδικητικὸς μὲν ἐν πολέμῳ ἐκδικούμενος φίλους, ἀλλ' ἐπιεικῆτος καὶ συμπαθὴς κατ' ἰδίαν πρὸς τὴν δυστυχίαν καὶ τὸ γῆρας ἐχθροῦ ἐξαιτουμένου τὸν υἱὸν τοῦ υἱοῦ· ἐπαίδευσθαι παρὰ Χειρῆνος μυθικοῦ προσώπου ἱατρικὴν, μουσικὴν καὶ ἱππικὴν καὶ εἶχε παιδαγωγὸν καὶ σύσκηνον τὸν Φοῖνικα (Ἰλ. πολ. Γ. 390, 391. Ξενοφ. Κωνηγ. ἀ. 1. Πλάτ. Θ. κ.α.) καὶ περισταταὶ ὑπὸ Ὀμήρου καταπραῶν τὸν θυμὸν διὰ τῆς κιθάρας, ἢ ἐκ τῶν Ἡετιῶνος λαφύρων εἶχε λάβει.

Τὸν δ' εὐρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείη, καλῆ διδαχῆ· ἐπὶ δ' ἀργύρεον ζυγὸν ἔην

Τὴν δ' ἀρετ' ἐξ ἑνῶρων πόλιν Ἡετιῶνος δλέσασα, τῇ δ' γε θυμὸν ἔτερπεν, ἀεὶ δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν (Ἰλ. Ι. 186 πρὸς Πλουτ. περὶ Μουσ. γ'). Ἄλλὰ παιδεία παρ' Ὀμήρῳ ὅποιαν ἡμεῖς νοοῦμεν δὲν ὑπῆρχεν εἰσῆτι· ὁ βίος ἦτο ὁ διδάσκαλος τῶν ἠρώων καὶ ἢ ὑπεροχὴ κατὰ πάσας τὰς ἀσκήσεις καὶ μάλιστα ἢ ἐν πολέμῳ ἀνδρεία ἦσαν τὰ μόνα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἠρώος.

Βραδύτερον δὲ ὅτε οἱ Ἕλληνας περὶ ἔργα κόσμον καὶ διανοητικὴν θέλοντα ἐνασχόλησιν ἠσχολήθησαν καὶ ὅτε ἐδυνήθησαν νὰ γνωρίσωσι καὶ νοήσωσιν ὀρθότερον πόνον πρὸς τὴν τῆς πολιτείας διατήρησιν ἢ τῶν πολιτῶν ἀρετῇ ἰσχύει, τότε καὶ ἢ παιδεία παρ' αὐτοῖς μείζονος ἔτιυε σπουδῆς καὶ τὸ κυριώτατον πασῶν τῶν πολιτειῶν μέλημα ὑπελήφθη. Διὰ τῆς παιδείας αἱ διάφοροι ἐλληρικαὶ μικραὶ πόλεις συνεκρατοῦντο καὶ ὡς διὰ συγγενικοῦ τινος δεσμοῦ συνεδέοντο. Δι' αὐτῆς τοὺς Πέρσας ἐνίκησαν· διότι τοὺς μὲν βαρβάρους ὁ φόβος τοῦ τυράννου ἦγεν, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἢ πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὴν πατρίδα κοινὴ πάντων καὶ δεσποτικῶν αἰδῶν (Ἡροδ. Ζ. 101—Θουκ. Β. 37. — Πλάτ. Νομ. Γ' 699) αὐτὴ εἶνε ἢ παιδονομία, ἢ ὁ Ἀριστοτέλης ἀποδίδει εἰς τὰς σχολαστικῶν τεράρας καὶ μᾶλλον εὐήμεροῦσας εὐκοσμίας (Πολ. στ. κ). Ἐντυθῶν δὲ καὶ ὁ Λυκοῦργος τὸ δλον καὶ τὸ πᾶν τῆς νομοθεσίας ἔργον εἰς τὴν παιδείαν ἀνήψεν (Πλουτ. Λουκ. γ'). Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκάστη πολιτεία ἰδιαιτέρως ἐπολιτεύετο καὶ ἐβίου κατ' ἄς εἶχε καὶ ἐτήρει φυλετικὰς ἀρχὰς, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἰδιοβρίθμως πως ἐπραττον παρὰ μὲν τοῖς Σπαρτιάταις ἐπειδὴ ἀνας ὁ βίος εἰς τὴν πολιτείαν ὑπεβύλλετο, ἢ παιδεία ἐπιμελεῖα τῆς πόλεως ἐγένετο καὶ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς προσηρμοζετο καὶ ὠρίετο, παντελῶς ἀποκλειομένης τῆς ἐκάστου θελήσεως· τοῦναντιον δὲ παρ' Ἀθηναίους, ἐπειδὴ τὸ πᾶν κῆρος ὁ νομοθέτης εἰς τοὺς πολίτας ἀνέθηκεν, εἰδικώτερον καὶ τελειότερον τὰ τῆς παιδείας ἐγίνοντο. Ἡ δὲ βελτίωσις αὐτῆ ἀρξάμενη ἀπὸ Σόλωνος, ἀνεπτύχθη ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ ἐτελειοποιήθη ἐπὶ Περικλέους ὅθεν περὶ τούτων τῶν χρόνων ἐφεξῆς τον λόγον ποιήσομαι, καὶ μόνον περὶ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς πόλεως ἢ τις πάσας τὰς ἄλλας εἰς τὰ τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων ἔργα ὑπερέβαλε, καὶ ἦις, ὡς λάμπουσα Σελήνη διαδραμοῦσα τὸ ἔναστρον τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου στάδιον, περιέβαλε διὰ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῆς χιτωνοῦ πάντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον κατ' ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας, καὶ διὰ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ λόγου καὶ τῆς τεχνῆς κατέλιπε τὸν τύπον καὶ τὴν σφραγίδα αὐτῆ· ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ πολιτεύματος ἀπαιτεῖ καὶ ἐλευθερὰν παιδείαν· ἐπειδὴ ὁ Σόλων ἐθεώρησε πάντας τοὺς πολίτας μέρη εὐχρηστοῦ καὶ ἐνεργά, ἐλευθερῶς πρὸς τὸν

κοινὸν τῆς πολιτείας δεσμὸν ἐνεργαῶντα (Λουκ. Ἀναχ. 20), ἕκαστος δὲ πολίτης Ἀθηναῖος εἰδύνατο νὰ μετέχη πασῶν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ τιμῶν ἅμα ἐδεικνύετο ἀξίος, διὰ ταῦτα καὶ ἢ παιδεία κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν ἐκάστου θελήσειν ἐγένετο (πρὸς Ἀριστ. πολιτ. στ' 8). Ἡ πολιτεία γενικὴν τινα ἐπιστάσιαν διεφύλαττε πρὸς τὴν ἠθικὴν τῶν νέων καὶ πολιτῶν μόρφωσιν, καὶ οὐδεὶς νόμος εἰδικὸς ὑπῆρχεν ὀρίζων τὸ εἶδος καὶ τὸν βαθμὸν τῆς παιδείας, ἰκανῆς θεωρουμένης τῆς κατὰ τὰ ἦθη τῶν προγόνων γιγνομένης. (Τὴν τοιαύτην παιδείαν θεωρεῖ νόμον ὁ Πλάτων λέγων· εὐ καλῶς προσέτατον ἡμῖν οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι νόμοι, παραγγέλλοντες· τῷ πατρί τῷ πατρὶ ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν· Κρίτ. 50, πρὸς Αἰσχ. πρὸς Τιμαρχ. 56). Μόνος δὲ τῶν ἀρχαίων νομοθετῶν ὁ Χαρώνδας ἐνομοθέτησεν, ὡς λέγει Διόδωρος ὁ Σκελιώτης (ιβ', 12), ἅπαντες τῶν πολιτῶν οἱ υἱοὶ νὰ μαθάνωσι γράμματα, χορηγούσης τῆς πόλεως τὴν μισθοῦς τοῖς διδασκάλους· διότι ὑπέλαθεν αἰσχροὺν ἢ ἀποστερῶνται τῶν καλλίστων οἱ ἄποροι, μὴ δυνάμενοι ἰδίᾳ μισθοῦς νὰ δίδωσιν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ κοινὰ προετιμᾶτο ἕκαστος ἀπ' ἀρετῆς καὶ κατὰ τὴν ἀξίωσιν κατ' ὅτι εὐδοκίμει, καὶ οὐχί ἀπὸ μέρους (Θουκ. Β, 37), πάντες τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πατέρων οἱ υἱοὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὅσοι ἐπολιτεύοντο, τοῖς αὐτοῖς καὶ κοῖνοις ἐπαιδεύοντο παιδεύμασι (Ξενοφ. πολιτ. Αθ. ἀ. 13 — Ἰσοκρ. Ἀρειοπ. μγ' — Πλάτ. Θεογ. 12). Ἐκρως πρὸς τὰ πατρία καὶ σέβας πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰ ἦθη τῶν πατέρων ἦσαν οἱ κορποὶ καὶ τὸ δείγμα ἀγαθῆς παιδείας, καὶ ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς χαρακτήρ τοῦ τελείου ἀνδρός (Ξενοφ. οἰκον. στ', 12—17) διότι οὕτε ἀρετῇ δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐν ψυχῇ ἀμαθεῖ, οὕτε ἀπαιδευτος νὰ ἦε ἀγαθὸς πολίτης. Ὅθεν καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (ἱππ.) ἐν τοῖς τῶν συγχρόνων ἐλαττώμασιν ἀπαριθμεῖ, ὅτι ἢ διοικήσις τῆς πόλεως εἰς ἀπαιδευτοῦς καὶ οὐχί πεπαιδευμένους ἀντιθετο· διότι ὁ ποιοὶ οἱ προστάται, τοιαῦτα καὶ αἱ πολιτεῖαι γίνονται (Ξενοφ. πολ. 1).

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἢ ἀρετῇ καὶ μάλιστα ἢ περὶ τὴν πόλιν δὲν προσγίνεται μόνη ὡς δῶρον τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς διδασκαλίας προσκτάται καὶ διδάσκειται (Πλάτ. Πρωτ. 328, 324), δύο τινὰ ἐνόμιζον ὅτι δύνανται νὰ προσπορίσωσι ταύτην τοῖς πολίταις, τὸ μὲν ἀγαθὸν ἢ ἐξ ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως, τὸ δὲ παιδεία ἐκ μαθήσεως καὶ διδαχῆς (Ἀριστ. πολ. ἢ, 13). Ἀμφότερα οὕτως ἐπραττον, ὥστε μὴ ἀμελοῦντες τὴν ἀγωγὴν περὶ πολλοῦ ἐποιούοντο τὴν παιδείαν. Περὶ ἐκατέρου λοιπὸν τούτων μέλλω νὰ εἶπω, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς τῆς πρὸς πᾶσαν ἠλικίαν ἀρμοζούσης.

Α. ΑΓΩΓΗ.
Ἡ ἀγωγή ἀρχεται ἅμα γεννηθέντος τοῦ παιδός·

ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πρῶτα ἔτη μόνον περὶ τὴν διατροφήν τοῦ σώματος ἐγένετο, παραλείπω ἐξετάζων αὐτὴν ἀφ' οὗ ἤρχετο τῆς ψυχῆς τὴν μόρφωσιν ἢ ἀποβλέπει. Τὴν πρῶτην φροντίδα ἀναμειβόμενος πρὸς μόρφωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν παιδῶν ἐν οἴκῳ ἐποιούοντο οἱ γονεῖς· διότι ταῦτο ἐνομιζέτο κοινὸν καθήκον καὶ κοινὸν αὐτῶν ἀγαθόν, ἵνα τύχωσι ἐξυμμάχων καὶ γηροβοσκῶν, ὅτι βελτίστων (Ξενοφ. οἰκ. Ζ, 12) μάλιστα δὲ ἐφρόντιζεν ἢ οἰκουροῦσα μήτηρ μετὰ τῆς τροφῆς τοῦ πατρὸς τὸ πλείστον ἐξω μένοντος. Ἀφινὸν τοὺς παῖδας πάντη ἐλευθεροῦς εἰς παιγνία, ἐπιμελούμενοι νὰ δειξώσιν εἰς αὐτοὺς ἐν ὧρα τί δίκαιον, τί ἀδίκαιον, τί καλόν ἢ αἰσχρόν, σέβας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ὑποκοῆν (Πλάτ. Πρωτ. 325). Ἄμα δὲ ὁ παῖς εἰδύνατο νὰ ἐξελεθῆ, προσελαμβάνετο καὶ παιδαγωγός, εἰς ἔν εἰδικώτερον τοῦ παιδός ἢ ἐπιμελεῖα ἀντιθετο. Τὴν τοιαύτην ἀνατροφήν ἠκολούθουν μέχρι τοῦ ἐβδόμου ἔτους (Ἀριστ. πολ. ἢ, 13). Ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ ἔτους, ὅτε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα ἐκρατῶντο, ἤρχοντο καὶ ἐπιμελεστερον περὶ αὐτῶν νὰ σκέπτονται. Ἐκτοτε ἐπιμπόντο εἰς διδασκάλου καὶ εἰς παιδοτρίβου, τὸ μὲν πρῶτον ἵνα ἀσχολίαν τινὰ ἔχοντες, μὴ λαμβάνωσι καιρὸν περὶ κακῶν νὰ σκέπτονται, βαθμηδὸν δὲ καὶ ἵνα διδάσκωνται. Ἴνα δὲ συνεθίσωσιν εἰς τὴν τάξιν, ὑπεχρεοῦντο νὰ φοιτῶσι τακτικῶς, τιμωρούμενοι αὐστηρῶς διὰ πᾶσαν ἀπουσίαν· ὅθεν εἶδε βαδίζων εἰς κιθαριστοῦ καὶ εἰ κρημνώδη κατανίφοισ (Ἀριστ. νεστ. 961). Ἐν δὲ τοῖς σχολείοις ἐχρῶντο αὐτοῖς οἱ διδάσκαλοι αὐστηρότατα, καὶ οἱ γονεῖς πέμποντες πρὸ διδασκάλων ἐνετέλλοντο αὐτοῖς νὰ ἐπιμελῶνται εὐκοσμίας μᾶλλον ἢ γραμμάτων καὶ κιθαρισέως (Πλάτ. Πρωτ. 325), διότι κατὰ Θουκυδίδην (Γ, 37) ἀμαθίη μετὰ σωφροσύνης ὠρελιμώτερον ἢ δεξιότης μετὰ ἀκολασίας. Καὶ οὐ μόνον ἐν ὄτῳ ἦσαν ἐν τοῖς σχολείοις δὲν ἐπρεπε ἢ ἀκούωνται φωνάζοντες, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς νὰ βαδίζωσιν εὐτάκτως, ἐρχόμενοι καὶ ἀπερχόμενοι ἀπὸ κιθαριστοῦ (Ἀριστ. Λερ. 961-973). Ἴσπην αὐστηρότητα καὶ οἱ συνοδεύοντες παιδαγωγοὶ εἰδεικνυον.

Τῶν παιδαγωγῶν ἢ χρῆσις ἦτο ἀρχαιοτάτη παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, καὶ ἐνομιζέοντο ἀναγκαῖοι· οὕτε προβάτα ἀνευ ποιμένος, λέγει ὁ Πλάτων, οὕτε ἄλλο οὐδὲν πω βιωτέον, οὐδὲ δὴ παῖδας ἀνευ παιδαγωγῶν (Νομ. Ζ' 808, καὶ δικαίως· διότι παῖδες κατ' οἶκον τραφέντες καὶ ἀπειροὶ τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν καὶ κακῶν, εὐκολώτατα δύνανται ἀνευ ὀδηγοῦ ἢ ἀποπλανηθῶσι καὶ διαφθαρώσιν ὑπὸ τῶν φαύλων ἀργῶν ἀνθρώπων, οἵτινες καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις δὲν εἶνε σπάνιοι καὶ ἢ λύμη καὶ τὸ μόλυσμα τῶν μεγάλων πόλεων. Μεγάλη λοιπὸν ἀπρητεῖα ἐν Ἀθήναις πρόνοια ἵνα μὴ διαφθαρώσιν οἱ νέοι· τοῦναντιον ἐν Σπάρτῃ, ἐπειδὴ

ἄμα γινώμενοι οἱ παῖδες εἰς τὴν πολιτείαν παρεδίδοντο καὶ δημοσίᾳ ἐτρέφοντο, ὑπὸ τὴν κοινὴν πάντων τῶν πολιτῶν καὶ τὴν τῶν παιδονόμων ἐπίβλεψιν, παιδαγωγοὶ δὲ ἦσαν ἀναγκαῖοι, οὐδ' ὑπῆρχον (Ξενοφ. πολ. Λακεδ. β, 12). Τὰ καθήκοντα τῶν παιδαγωγῶν ἦσαν νὰ ὀδηγῶσι τοὺς παῖδας ἐντός καὶ ἐκτός εἰς τὰ καλὰ τῶν τρόπων ἤθη καὶ τὴν φιλοκαλίαν (Πλουτ. δεῖ διδασκόντων ἄρετ. β'). νὰ συνοδεύωσιν αὐτοὺς πορευομένους εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐπανιόντας οἰκάδε, φέροντες καὶ τὰ πρὸς χρῆσιν βιβλία ἢ ἐργαλεῖα (Πλ. Λυσ. 208, 223). Πρὸς εἰς θεάματα, εἰς ἀγῶνας (Πλ. πολ. 397, νομ. 700), εἰς τὴν ἀγορὰν (Πλουτ. Δημ. Β') καὶ εἰς τὰ τῶν ποιητῶν καὶ ῥητόρων ἀκροάματα (Πλ. πολιτ. γ', 397), προσέχοντες μὴ τι ἀμαρτάνωσι καὶ μετὰδιδόντες αὐτοῖς συγχρόνως εἰς ἐγίγνωσκον πρὸς διδασκαλίαν, μάλιστα δ' ἐπιτηροῦντες εἰς ἀπέβλεπε πρὸς τὴν τῶν ἡθῶν μόρφωσιν καὶ τὴν τῶν τρόπων ἕξιν.

Ἄλλα τὸ μέγα καὶ ἀποδοτικὸν τοῦ παιδαγωγοῦ καθήκον ἀπέβαινε ὡς ἐπὶ τὰ πολλὰ ὀλέθριον· διότι ἀντὶ νὰ ἐμπιστευθῶσιν τοὺς παῖδας εἰς ἀνδρας ἐλευθέρους, παιδείαν καὶ ἀνατροφὴν ἔχοντας, παρεδίδον αὐτοὺς εἰς δούλους, οἱ μὲν εὐκατρίδιαι καὶ οἱ πλούσιοι τοὺς πιστοτέρους, ἀλλὰ τὸ χεῖριστόν οὐχὶ σπανίως καὶ τοὺς φαυλοτάτους (Πλ. πολ. Α', 87 — Νομ. Α', 41, 41). Τοῦτο μέμφονται πολλοῦ οἱ Πλάτων (ἐν Λυσιδ. 323 — Ἀλκιβ. 122), ὁ Ξενοφῶν (Πολ. Λακεδ. β', 1, 2), ὁ Πλούταρχος (περὶ παιδ. ἀγ. ζ') καὶ ἄλλοι ὁ Ἀίλιος Ἀριστοειδῆς (Τ. β', 95), (Τάκτι. δε σγαί. 29). Εἰς τοὺς τοιοῦτους εἰδίδετο μεγάλη παρὰ τῶν γονέων ἰσχὺς· διότι καὶ νὰ ὀδηγῶσιν αὐτοὺς οἷου καὶ δεῖ ἡθέλον ἴσχυον, καὶ δὴ καὶ διὰ μαστιγώσεων νὰ περιστέλλωσι παρακούντας (Πλ. Λυσ. 208, 225 — Συμπ. 183). Ἄλλὰ διὰ τὴν τοιαύτην ἐπιστάσιν οἱ παιδαγωγοὶ καθίσταντο ὑπεύθυνοι πρὸς τοὺς γονεῖς (Ἀθ. Ζ, 279), ἀλλὰ δὲν ἔπαυε τὸ κράτος τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μέχρι τῆς ἀνδρικής ἡλικίας (Πλ. Λυσ. 207, 208 — Λαχ. 187 — Ἀριστοφ. Νεφ. 1443). Ὅτε δὲ οἱ παῖδες στερούμενοι τῆς τῶν γονέων φροντίδος, οὕτε διδασκάλους, οὕτε παιδαγωγούς καλοὺς εἰδύνατο νὰ ἔχωσι, τότε ἐφρόντιζε περὶ τούτων ἡ πόλις (Θουκ. Β). Πρὸς τοῦτο ἦσαν οἱ παρ' Ἀισχίνην ἀναφερόμενοι νόμοι, δι' ὧν ἐλαμβάνετο φροντίς μὴ τὰ σχολεῖα ἀντὶ διαρῦσθαι διαφθεῖραι τὰ ἤθη τῶν νέων. Ὅταν διαρρήδην ὁ νομοθέτης ἐλεγεί νὰ μὴ ἀνοίγωσι τὰ σχολεῖα πρὸ τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος, νὰ κλείωσι δὲ πρὸ ἡλίου δύοντος ὅρις τὸν ἀριθμὸν τῶν παιδῶν, ἀπηγόρευε τοῖς πρῶτοις νὰ εἰσέρχωνται ἐν ᾧ ἦσαν παῖδες καὶ τοῖς νὰ ἀμβαδίζωσι πολλοὶ ἄμα κατὰ τοὺς δῆμους ὡρίζε τὰ χρεῖα τοῦ γυμνασίου ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τὰ περὶ τῶν ἐγκυκλίων χορῶν τῶν παιδῶν. Ταῦτα ἐ-

νομοθέτησε, διότι ἐνόμιζεν ὅτι οἱ μὲν καλῶς τραφέντες παῖδες, ἀνδρες γινόμενοι, δύνανται νὰ ἦνε χρήσιμοι εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ κακῶς τεθραμμένοι καὶ πονηρὰν ἀρχὴν λαβόντες, ἐκ τῆς παιδείας, οὐ μόνον οὐδὲν ὄφελος, ἀλλὰ καὶ ὀλέθριοι εἰς τὴν αὐτὴν γίνονται (Ἀισχ. κατὰ Τιμαρ. β, 6). Οἱ δὲ οὕτω τρεφόμενοι καὶ παιδευόμενοι ἀνδρωθέντες, ἀνελάμβανον πρὸς τοὺς γονεῖς χρεῖα παρὰ τῶν νόμων ἐπιβαλλόμενα. Τούναντίον δὲ ἂν τις τῶν γονέων συνήργει εἰς διαφθορὰν τοῦ υἱοῦ, ὁ νομοθέτης ῥητῶς ἀπήλλαττε τὸν υἱὸν τῆς πρὸς τὸν πατέρα ὑποχρέωσης, λέγων· ἀμὴ ἐπιναγχεῖς εἶναι τῷ παιδί ἡβήσαντι τρέφειν τὸν πατέρα, μηδὲ οἰκῆσιν παρέχειν, ἀποθανόντα δὲ θαπτέτω καὶ τὰλλα ποιέτω τὰ νομιζόμενα. Διὰ δὲ τοῦ νόμου τούτου τοῦ παρ' ἡμῖν ἀσεβοδῆ καὶ ἀδίκου φαινομένου, πόσον θαυμασίως καταφαίνεται ἡ ὑπόληψις, ἣν πρὸς τὴν παιδείαν εἶχεν ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ὅστις ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, ἐν οἷς ἡ σωματικὴ ὑπεροχὴ καὶ ἡ βία ἐθεωροῦντο ὡς αἱ κύρια τοῦ ἀνθρώπου ἀρεταί, ζητεῖ ν' ἀνωψώσῃ τὴν μικρὰν αὐτοῦ πατριδα καὶ καταστήσῃ διανοητικῶς ἡνωτέραν καὶ μείζονος προορισμοῦ, ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν. Οὐ μικρὰς δὲ προσοχῆς ἀξίαι εἶνε καὶ αἱ κολάσεις, ἃς ὁ νομοθέτης ἐπέβαλλεν εἰς ἐκείνους τῶν υἱῶν, ὅσοι παιδευθέντες κατὰ νόμον καὶ τραφέντες, ἀπολαχτίσαντες τοὺς γονεῖς ἠρῶντο ν' ἀποδώσωσιν αὐτοῖς τὰ τροφεία. Τούτοις τοιοῦτους ἀπεστέρει ὁ νομοθέτης τὸ κάλλιστον ὄριον εἶχον καὶ ἐκαυχῶντο, τὴν ἐλευθερίαν, μὴ ἐπιτρέπων αὐτοῖς ν' ἀναβαίνωσιν ἐπὶ τοῦ βήματος καὶ δημηγορῶσιν. «Ἄν τις λέγῃ ἐν τῷ δήμῳ τὸν πατέρα τύπτειν ἢ τὴν μητέρα ἢ μὴ τρέφων ἢ μὴ παρέχων οἰκῆσιν, τούτων οὐκ ἐξέλεγειν· ἐξ ἴσου γὰρ ταῖς θεοῖς δεῖ τιμᾶν τούτους».

Ἡλὴν τῶν παιδαγωγῶν ἐξελέγοντο κατ' ἔτος καὶ οἱ σωφρονισταί, ἡ ἀρχὴ ἡ τῶν παιδῶν ἐπιμελησομένη· οὗτοι ἦσαν δέκα τὸν ἀριθμὸν, εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Ἐλάμβανον ἀραχμῆς τῆς ἡμέρας καὶ καθήκον εἶχον νὰ ἐπιμελῶνται τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν, προνοοῦντες ἐν τε τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐκτός νὰ ἐμπνέωσι τούτοις σωφροσύνην καὶ ἀποτρέπωσιν ἀπὸ πάσης κακῆς βροπῆς· εἰς τοὺτους εἰδύνατο καὶ βοηθοὶ ὑποσωφρονισταί λεγόμενοι (Ἀισχ. κατὰ Τιμαρχ. — Κτιμαλ. Μέγ. ἐν λέξει σωφρονιστῶν — Λεξικ. Smith). Πρὸς τούτοις ἦσαν καὶ οἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις προϊστάμενοι γυμνασάρχαι, οἵτινες ἀπέπεμπον τοὺς πράττοντας ἢ λέγοντας οὐκ ἐπιτηροῦντες αὐτοὺς τοῖς νέοις ἢ τοῖς μολοχθεῖρα (Πλάτ. Εὐρυθ. 309 — Πλουτ. Ἐρωτ. θ').

Ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ἄλλων χωρίων (Πλ. Λυσ. 208) τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐξάγεται ὅτι οἱ παῖδες οὐδὲν ἔπραττον οἰκεία βουλήσει, καὶ συνεχῶς ἀστεϊμύ-

μενοι οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι τὴν βακτηρίαν καὶ τὴν σκυτᾶλην, ἐξ οὗ παραγόμενος ὁ Πλούταρχος παραινεί μὴ πληγαῖς μηδ' αἰκισμοῖς, ἀλλὰ παραινέσαι καὶ λόγοις ἀγειν ἐπὶ τὰ καλὰ τῶν ἐπιτηδεύματων (Πλουτ. περὶ παιδ. ἀγωγ. β). Ἀπὸ δὲ τῆς αὐστηρᾶς τῶν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων ἐπιτηρήσεως ἀπῆλλάντο οἱ νέοι τὸ 17 ἢ 18 ἔτος, καὶ κατακρίνει ὁ Ξενοφῶν ἐκείνους ὅσοι πρὸ τούτου τοῦ χρόνου τούτου ἔπραττον (Πολ. Λακεδ. γ'). Ἀβτη ἦτο ἡ ἐφηβικὴ τῶν νέων ἡλικία, καθ' ἣν ἐγγραφόμενοι εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον (ὅπερ ἐλέγετο λήξεως ἀρχεῖν καὶ λαγχάειν κληροῦν, διότι ἐκτοτε ἐθεωροῦντο κληρονόμοι τῆς πατρικῆς περιουσίας), ἐδίδον τὸν γνωστὸν τῶν ἐφήβων ὄρκον (Λυκούρ. κατὰ Λεωκρ.) καὶ ἐγίνοντο περίπολοι. Μέχρι δὲ τούτου ἦσαν ὑπὸ τὸ ἀπόλυτον τῶν γονέων κράτος, καὶ μὴ ἀποδίδοντες τὰ νομιζόμενα ἐτιμῶντο κακῶσεως.

ὑπὸ τὸν ἀγρυπνον δὲ τῶν γονέων ὀφθαλμὸν καὶ ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν τῶν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων ἐπιτήρησιν ἐδιδάσκοντο οἱ παῖδες νὰ φοβῶνται μὲν τοὺς θεοὺς καὶ νὰ προσφέρωσι τὴν ὀφειλομένην αὐτοῖς λατρείαν κατὰ τὰ πάτρια, νὰ σέβωνται δὲ τοὺς γονεῖς καὶ πάντας τοὺς πρεσβυτέρους, νὰ πείθωνται εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος καὶ νὰ νομιζῶσιν ἀπάντων τὴν πατριδα τιμιώτερον καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον, ὑπὲρ ἧς τὰ μὲν σώματα ἀλλοτριώτατα, τὴν δὲ ψυχὴν οἰκειοτάτην εἰς τὸ πράττειν νὰ παρέχωσι (Πλ. Κριτ. β' — Θουκ. Α, 70). Παραδείγματα οὕτω παιδευθέντων νέων ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος. Πόσῃν π. χ. ὑπακοὴν καὶ πεποιθήσιν δεῖκνύει ὁ Λύσις πρὸς τὴν ἀγαθότητα τῶν γονέων (Πλ. Λυσ. 208, 209)· πόσον δ' ἐπιπρέπει τὸ ἀισχυνηλὸν τοῦ ἀνευθυρίαστον Χαμμίδου καὶ ἡ μετὰ δισταγμοῦ δοθεῖσα πρὸς τὸν Σωκράτην ἀπάντησις αὐτοῦ, ὅστις, ἐρωτήσαντος ἐκείνου τί εἶνε σωφροσύνη; ἐπὶ κοσμίως εἶπε πάντα πράττειν καὶ ἡσυχῇ ἐν τε ταῖς ὁδοῖς βαδίζειν καὶ διαλέγεσθαι καὶ τὰλλα πάντα ὡσαύτως ποιεῖν (Χαρμ. 158, 159). Πόσον δὲ τέρπουσιν οἱ παρ' Ἀριστοφάνει νέοι (Νεφ. 961), ἐν κοσμιότητι διὰ τῆς κόλως διαβαίνοντες, καὶ ἡ αἰδῶς καὶ ἡ σεμνότης τοῦ παρὰ Ξενοφῶντι Αὐτολόκου σεμνονομένου ἐπὶ τῷ πατρί; (Συμπ. γ', 13). Οὐχ ἥκιστα δὲ τούτοις ὁμοιάζουσι καὶ οἱ περὶ ὧν ὁ Ἰσοκράτης λέγει ὅτι ἔμενον ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν, ἐν οἷς ἐτάχθησαν, θαυμάζοντες καὶ ζηλοῦντες τοὺς ἐν τούτοις πρῶτεύοντας καὶ τὴν ἀγορὰν φεύγοντας (Ἀρετοπ. μῆ). Ἀρίστην εἰκόνα νέου εἰς διδασκαλεῖον φοιτῶντος παρέχει ἡμῖν καὶ ὁ Λουκιανός (Ἐρω. 41, 43). Τοιαῦτα δὲ φρονήματα ἀπέκτων οἱ νέοι διὰ τῆς παιδείας καὶ προσέτι διὰ τῶν γυμνασίων, ἐν οἷς συγγυμναζόμενοι καὶ συμπαιζόντες ἐθεώρουν αὐτοὺς ἀδελφοὺς μίαν καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, διὰ

τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν βραβείων παροτρυνόμενοι εἰς τὰ ἀμιλλῶνται τίς τοῦ ἄλλου κρείσσων ν' ἀναδειχθῆ. Ὅθεν ὀρθῶς ὁ Ξενοφῶν λέγει ὅτι πρὸς φιλιαν μάλα μὲν ὑπάρχει τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν φθναί, μέγα δὲ τὸ ὁμοῦ τραφῆναι (Ἀπομν. β. 3, 4).

Β'. ΠΑΙΔΕΙΑ.

Ἐπειδὴ δὲ ἀγωγὴ μόνη εἶνε τυφλὸν καὶ ἀτελεῖς, καὶ πᾶσα τοῦ καλοῦ ἀσκησις μὴ μετ' ἐπιστήμης δὲν λογιζέται ἀρετὴ· προσέτι ἐπειδὴ ἐν πάσῃ αὐστηρᾷ ἀγωγῇ ὑπάρχει τι καταθλίβον τὴν ψυχὴν καὶ ταπεινοῦν τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ μόνης ταύτης ἦτο ἀδύνατον νὰ προέλθωσιν καὶ ἀνωτέρω ἀρεταί, διὰ ταῦτα ἐπεται τὸ ἀχώριστον τῆς ἀγωγῆς μέρος ἡ παιδεία, δι' ἧς καλλιεργούμενον τὸ πνεῦμα βαθμηδόν, ἀναγνωρίζει καὶ αὐτοπροαιρέτως πράττει ὅτι πρότερον βία ἢ ἔθος τὸ ὑποχρεοῦν νὰ φυλάττῃ, καὶ δι' ἧς ὁ ἀνθρώπος προβιβαζόμενος εἰς τὸ μετ' ἐπιστήμης καὶ ἐλευθέρως ὄραν τὴν καλοκαγαλίαν, ἀποκαθίσταται πολίτης ἐλεύθερος ἐλευθέρου ἔθνους. Ἄλλὰ παιδεία παρ' Ἕλλησι δὲν ἐθεωρεῖτο ὅπως παρ' ἡμῖν· ἡμεῖς συνήθως πέμποντες εἰς τὰ σχολεῖα τοὺς παῖδας καὶ ἐκπαιδεύοντες αὐτοὺς, οὐδὲν ἄλλο πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχομεν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτοῦμεν, ἢ νὰ μετὰδῶσωμεν αὐτοῖς παντοίας περὶ παντοίων πραγμάτων γνώσεις, καὶ ὀφύοντες δι' αὐτῶν τὸ πνεῦμα, καταστήσωμεν ἱκανοὺς ἵνα ἐν τῷ βίῳ εὐδοκίμησῶσι καὶ εὐδαιμονήσωσιν, ὅτι πλεῖστα καὶ δι' οἰωνόηποτε ἀνδύωνται μέσων περιζόμενοι. Τὴν τοιαύτην παιδείαν ἠγοῦντο οἱ Ἕλληνες βαναύσον καὶ ἀναξίαν ἐλευθέρου πολίτου. Παιδείαν ἀληθῆ ἀπεκάλουν ἐκείνην, ἧτις ἀναπτύσσουσα τὸ πνεῦμα τῶν νέων, εἰδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς ἐκ παιδῶν ἔρωτα πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἀνδρωθέντας ἀναδείξῃ τελείους πολίτας, γινώσκοντας καὶ ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους νὰ τηρῶσι καὶ ἐφαρμόζωσιν ἐπίσης τὰς τῆς δικαιοσύνης ἀρχάς. Οὕτως ὀρίζει αὐτὴν ὁ Πλάτων· «Κεφάλαιον δὲ παιδείας λέγομεν τὴν εὐρθὴν τροφήν, ἡ τοῦ παιζόντος τὴν ψυχὴν εἰς ἔρωτα ἐμάλιστα ἀξίει τούτου, ὃ δεήσει γινόμενον ἀνδρ' αὐτόν τε τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς. . . . τὴν πρὸς ἀρετὴν ἐκ παιδῶν παιδείαν, ποιῶσαν ἐπιθυμητὴν τε καὶ ἐραστὴν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλειον, ἀρχεῖν τε καὶ ἀρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης, ταῦτα τὴν τροφήν οὗν παιδείαν προσαγορεύομεν, τὴν δ' οὐκ ἐπιτηροῦσιν ἢ νὰ μὴ ἀνοίγωσιν τὰ σχολεῖα πρὸ τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος, νὰ κλείωσι δὲ πρὸ ἡλίου δύοντος ὅρις τὸν ἀριθμὸν τῶν παιδῶν, ἀπηγόρευε τοῖς πρῶτοις νὰ εἰσέρχωνται ἐν ᾧ ἦσαν παῖδες καὶ τοῖς νὰ ἀμβαδίζωσι πολλοὶ ἄμα κατὰ τοὺς δῆμους ὡρίζε τὰ χρεῖα τοῦ γυμνασίου ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τὰ περὶ τῶν ἐγκυκλίων χορῶν τῶν παιδῶν. Ταῦτα ἐ-

ἄλλος γραμματοδιδάσκαλος εἶπεν εἰς αὐτόν ὅτι ἔχει ὑφ' ἑαυτοῦ διωρθωμένον Ὀμηρον· ἔπειτα, εἶπες, γράμματα διδάσκεις, Ὀμηρον ἐπανορθοῦν ἱκανός ὢν (Πλούταρχ. Ἀλκιβ. ζ' — Ἀλκιαν. ποικ. ἱστορ. ιγ', 38). Πλήν τοῦ Ὀμήρου μετεχειρίζοντο ἐν ἀρχῇ καὶ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου. Μετὰ τὰτα ἀπεμάνθανον τὰ ποιήματα τοῦ ἐλευθεριωτάτου τῶν ποιητῶν Σόλωνος (Πλ. Τιμ. γ', 21 — Ἰσοκ. πανηγ. μβ') μετὰ τούτους τὰ μέλη τοῦ Σιμωνίδου διὰ τὸ πολεμικὸν αὐτῶν πνεῦμα, τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, ἀλλὰ μάλιστα πάντων τῶν ἄλλων ἠγάπησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνας τὴν μουσικὴν τοῦ Εὐριπίδου (Πλούτ. Νικ. — Λουκ. πῶς δει ἱστορ. συγγ. — Ἀριστοφ. Νεφ. 1366 — 1371) διεκρίνοντο ἐπὶ τὰ ποιήματα εἰς μέλη ὅσα ἤδοντο καὶ εἰς τὰ λεγόμενα κἄλυρα τῶν ποιητῶν μαθημάτων, ὅσα δὲν ἤδοντο καὶ οἷα ἦσαν τὰ ἐπικά, καὶ τῶν τραγικῶν. Ἦνεν δὲ ἀδηλον πότερον βλα τὰ ποιήματα τῶν ποιητῶν ἐμάνθανον κατὰ σειράν, ἢ ἐκ πάντων κεφάλαια κατ' ἐκλογὴν καὶ ῥήσεις εἰς τὸ αὐτὸ συναγαγόντες, ὅπερ ὁ Πλάτων προτιμᾷ (Νομ. ζ', 810, 811). Ἐδιδάσκοντο δὲ τοὺς ποιητὰς οὐ μόνον διότι ἐνόμιζον αὐτοὺς πασῶν τῶν τεχνῶν ἐπιστήμονας (Πλ. πολ. 598, 600), οὐ μόνον διότι ἐν αὐτοῖς πολλὰ νοουθεσίαι καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν λόγοι καὶ καὶ πράξεις καὶ γυνῶμα ὄρθαι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἐτυπάρχουσι (Πλ. Πρωτ. 326 — Λουκ. Ἀναχ. 22 — Ἀριστ. Βαίρ. 686, 1054, 1420, 1500 — Ἰσοκ. Κτησ. 48), ἀλλὰ καὶ διότι εὐκολώτερον ἀπομανθάνονται καὶ μάλλον δυσεξάλειπτοι αἱ διδασκαλῖαι εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν ἐναπομάνττονται, τὸ ὠφέλιμον μετὰ τοῦ τερπνοῦ καὶ τὸν πόνον μετὰ τῆς ἡδονῆς συνάπτουσαι (Στραβ. Α. 16). Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ποιητῶν ἀνυψοῦτο τῶν νέων ἡ φαντασία, καὶ ἀνεπτύσσεται ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ὁ ἔρωσ πρὸς ὅ,τι καλὸν τῆς τέχνης καὶ ποιήσεως, ἐκάλκιεργεῖτο τὸ ἐθνικὸν καὶ θερησκευτικὸν ἀσθημα καὶ ἐμορφοῦτο ὁ ἔθνικὸς αὐτῶν χαρακτήρ. Ἡ συνῆθεα τῆς τῶν ποιητῶν ἀναγνώσεως ἦτο ἀρχαιοτάτη. Τούτων καὶ φρασιδοὶ κατὰ τὰς ἐορτὰς τὰ ἐκλεκτότερα ἀπήγγελλον τεμάχια, καὶ φιλόσοφοι λεπτολόγως ἠρμήνευον. Ἐκ δὲ τῶν διαφορῶν τῶν ποιητῶν ἐρμηνειῶν παραλαβόντες ἐδιδάσκον οἱ γραμματισταὶ τὰς λεγομένας γλώσσας, τούτεστιν ἐρμηνείας λέξεων ἀπηρχαιωμένων ἢ ἕνων ἢ ἄλλων διαλέκτων. Διὸ ἐν τινι τοῦ Ἀριστοφάνους ἀποσπάσματι ἀναφέρονται δύο μαθηταῖ, ὃν δὲ μὲν τὴν ἀρχαίαν παιδευθεὶς παιδείαν γινώσκει γλώσσας, ὃ δὲ δὲν γινώσκει· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Βεκκῆρου ἀνεκδότοις ἀναγινώσκειται ἀποστοματιζεῖν ὑπὸ ἀπὸ σόματος ἐρωτωμένους ἐν διδασκάλου ἢ γλώσσας ἢ ἄλλο τι τῶν μαθημάτων λεγεῖν. Ἡ ποίησις λοιπὸν ἦτο ὁ διδάσκαλος τῶν παιδῶν καὶ τὸ ἐντρόφημα τῶν ἀνδρῶν. Ἀναγινώσκοντες καὶ ἐκμαθάνοντες ἀπὸ παιδῶν ἐγνώριζον ἀπὸ μνήμης τὰς γνώμας καὶ

τὰ ὠραιότατα τῶν ποιητῶν μέρη καὶ προχειρότατα ἤδον νέοι καὶ γέροντες (Ἀριστ. 1355 — 1371), καὶ συνδυαζόμενοι καὶ γράφοντες παρενέβαλλον ἐν τοῖς λόγοις, ὅπερ ἐκ τε τῶν ῥητόρων, φιλοσόφων, σοφιστῶν καὶ τεχνικῶν καὶ ἐν γένει ἐξ ὅλου αὐτῶν τοῦ βίου καταφαίνεται. Τούτου δ' ἕνεκα οὐδενὸς ἔθνους ἢ ποίησις ἔδουθη ὡς ἡ ἑλληνικὴ νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῇ πάντα τοῦ ἔθνους τὸν βίον, καὶ πᾶν ὅ,τι αὐτῷ ἤρεσκε· καὶ ἐντεῦθεν τέλος γίνεται δῆλον πῶς ἦτο δυνατόν καὶ καταληπτὸν τοῖς παισὶ νὰ γίνωνται καὶ ἐπωφελῶς νὰ διδάσκωνται οἱ ἀριστοὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ὧν τὸν νοῦν πολυλαχοῦ δυσχερῶς μόλις ἡμεῖς δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν.

2) Μουσική.

Τῶν γραμμάτων ἀχώριστος ἦτο ἡ μουσική. Ταύτης καὶ ἡ χρῆσις ἀρχαιοτάτη καὶ κοινὴ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἦτο (Ἀθην. ΙΔ, 632), καὶ ἡ ἰσχὺς μεγάλη ἐνομιζέτο διότι ὑπελάμβανον οὐ μόνον ὅτι τῆς ψυχῆς τὰς παραχὰς νὰ καταπραῖνῃ καὶ νὰ ἐξεγερῇ ὅτι καὶ ὅπως ἤθελεν ἐδύνατο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σωματικὴν θεραπείαν διηρησιμωτάτη ἦτο (αὐτ. 624). Τούτο μαρτυροῦσι τῶν ποιητῶν οἱ περὶ Ὀρφῆως, Μαρσίου καὶ λοιπῶν μῦθοι τοῦτο τῶν φιλοσόφων καὶ ῥητόρων αἱ μαρτυρίαι (αὐτ. 628 — 632) τοῦτο αἱ πολιτικαὶ διατάξεις, δι' ὧν ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τῆς πολιτείας τήρησιν ἡ μουσικὴ νομιζέται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μουσικοὶ ἀγῶνες χορηγία, γυμνασιαρχία καὶ λαμπραρχία οὐχ ἦντο τῆς τριηραρχίας θεωρούμενοι, μαρτυροῦσιν ἡν περὶ τῆς μουσικῆς· εἶχον ὑπόληψιν, καὶ ὅτι αὐτὴ οὐχὶ μόνον δὲν ἀπῆρσεν εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ προήλθε (πρὸς Ἀριστ. πολ. ἡ. 5 περὶ Πυθαγορείων). Μουσικῆς ἐπεμελήθησαν αἱ εὐνομιώταται τῶν πόλεων (Πλούτ. περὶ μουσ. μ'). Ταύτην παρελάβον οἱ Ἀρχαῖοι πρὸς τὴν ὅλην πολιτείαν, καὶ δι' αὐτῆς ἐξημερώσαντες τὰ ἦθη των, ἀπέκτησαν φήμην τινὰ ἐπ' ἀρετῇ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν διὰ τὴν ἐν τοῖς ἡθεσὶ καὶ βίοις φιλοξενίαν. (Μόνον δὲ τούτων οἱ Κυναιθεῖς (λέγει ὁ Πολύβιος), ὀλιγωρήσαντες τῆς μουσικῆς οὕτως ἀπειθηρώθησαν, ὥστε ἐν μηδεμίᾳ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἐγίνοντο ἀσεβήματα μείζονα καὶ συνεχέστερα, καὶ διήνεγκαν πάντων τῶν ἄλλων ὠμότητι καὶ παρανομίᾳ (Δι. 20 — πρὸς Ἀθην. ΙΔ, 628). Πρὸς ἀρετῆς μόρφωσιν, λέγει ὁ Πλάτων, ὠρίσθη ἡ μουσικὴ κατὰ τὰς ἐορτὰς, ἐν αἷς καὶ εἰδη ὠδῶν ὠρισμένα ἦσαν καὶ κριταὶ τὴν ἀρχαίαν τῶν ἡθῶν ἀπλοτήτα διαφυλάττοντες (Νομ. 653, 656, 700). Πόσον δὲ καὶ οἱ Σπαρτιῶται τὴν μουσικὴν ἐτίμων μαρτυρεῖ ὁ ἐξῆς μόνον παρὰ Πλούταρχω στίχος (Λουκουρ. κά — περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης ἢ ἀρ. β').

Ἐρπίζει γὰρ ἅντα τῶν σιδάρων τὸ καλῶς κιθαρίζειν. Ἄρθον δὲ τηλικαύτην ἤγουντο τῆς μουσικῆς τὴν ἐ-

σχῶν διὰ τοὺς καθεστηκότας τὴν ἡλικίαν, εὐδόλως παρὰ δόξαν ὅτι ταύτην ἀναγκαίαν πρὸς τὴν τῶν νέων μόρφωσιν ὑπελάμβανον, ἵνα πρὸς τοὺς ῥυθμούς καὶ τὰς ἁρμονίας προσοικειοῦντες, ἡμερωτέρους καὶ εὐρυθμοτέρους αὐτοὺς ἀναδειξοῦσι (Πλ. Πρωτ. 326). Ἴδου τί λέγει περὶ τούτου ὁ Πλούταρχος (περὶ μουσ. κατ'). «Τοῖς παλαιοῖς τῶν Ἑλλήνων μάλιστα πάντων ἐμέλησε πεπαιδεῦσθαι μουσικῇ· τῶν γὰρ νέων τὰς ψυχὰς ὄντο διὰ μουσικῆς πλάττειν τε καὶ ῥυθμίζειν ἐπὶ τὸ εὐσχημον.» Ἦτο δ' ἐν τῶν ἀρχαίων μαθημάτων, καὶ μετεἶχον αὐτοῦ πάντες οἱ νομίμου παιδείας τυχόντες (Κυντ. ἱστ. 1, 10), οὐ μόνον ἵνα τῶν κοινῶν πανηγύρεων καὶ ἀγῶνων μετέχουσιν, ἀλλὰ καὶ παιδείας ἕνεκα. Αἰσχρὸν δὲ καὶ ἀνελεύθερον ἐνομιζέτο ἡ ἀγνοία αὐτῆς. Διὰ τούτου καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν ταῖς ἐλευθερίαις λεγομέναις ἀναστραφαῖς χλευαζόμενος ὅτι ἠγγόει μουσικῇ, φορτικώτερον ἀμυνόμενος ἔλεγε· «λύραν μὲν ἄρμόσασθαι καὶ μεταχειρίσασθαι ψαλτῆριον οὐκ ἐπίσταται, πόλιν δὲ μικρὰν καὶ ἀδοξὸν παραλαβὼν ἐνδοξον καὶ μεγάλην ἀπεργάσασθαι» (Πλούτ. Θεμ. β'). Ὅτι δὲ τὴν μουσικὴν πάντες οἱ παῖδες ἐξαιρέτως ἐμάνθανον, δηλοῦνται διότι τὴν λύραν ἀχώριστον ἐνόμιζον (Πλάτ. Φαῖδ. 78 — Ἀριστ. Νεφ. 1355) καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς σχολίου· Ἔθεε λύρα καλῆ γυνόμην ἐλεφαντίνη, καὶ με καλοὶ παῖδες φέροισιν.

Οἱ διδάσκοντες μουσικῇ τοὺς παῖδας ἐλέγοντο κιθαρισταί, οἵτινες ἐτίμωντο πλείονος ἢ οἱ γραμματισταί. Ἐδιδάσκον δὲ τοὺς παῖδας κατ' ἀρχὰς μὲν νὰ κρούωσι κιθάραν ἢ λύραν (ὅτι ἡ λύρα ἦτο ὄργανον διάφορον τῆς κιθάρας φαίνεται πιθανόν, ἀλλ' ἡ διαφορὰ ἐκλείπει ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων· οὕτως ἐν τῷ ἑλληνικῷ ὕμνῳ τῷ εἰς Ἑρμῆν (1422) ἀναγινώσκουμεν, λύρη κιθαρίζειν· ὡσαύτως καὶ παρὰ Ξενοφῶντι (Συμπ. γ', 1) τῇ λύρᾳ κιθαρίζειν, καὶ παρὰ Πλάτωνι κιθαρισταὶ λέγονται οἱ τὴν λύραν κρούοντες (Νομ. 812)· μάλιστα δὲ παρὰ Ῥωμαίοις πᾶσα διαφορὰ ἐξέλιπεν). Ἐπειτα καὶ νὰ ᾄδωσι πρὸς κιθάραν, τοῦ διδασκάλου προσάδοντος. Ὅψὲ δὲ μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους εἰσῆχθη πρὸς διδασκαλίαν καὶ ὁ αὐλός· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ οὐδὲν ἠθικὸν ἐβλεπον, παρημέλησαν (Ἀριστ. πολ. ἡ, β, 270). Τούτο ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐξ ἄλλων λέγει ὁ Πλούταρχος περὶ Ἀλκιβιάδου, ὅστις ὡς ἀγενὲς καὶ ἀνελεύθερον ἔφρευγε τὸ αὐλεῖν· διότι ἡ μὲν χρῆσις τοῦ πλήκτρου καὶ τῆς λύρας οὕτε τὸ σῆμα οὕτε τὴν μορφὴν τὴν πρέπουσαν εἰς ἐλεύθερον παραλλάσσει, ὃ δὲ αὐλὸς διαστρέφει τὸ πρόσωπον τοῦ ἐμφυσῶντος. Καὶ προσεῖτε ἡ μὲν λύρα συμφθέγγεται καὶ συνάδει τῷ κρούοντι, ὃ δὲ αὐλὸς ἐπιστοιμίζων ἀποφράττει ἕκαστον, ἀφαιρῶν καὶ τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον. Αὐλεῖτωσαν, ἔλεγε, Θεβαίων παῖδες, οὐ γὰρ ἴσασι διαλέγεσθαι ἡμῖν· δὲ τοῖς Ἀθηναίοις, ὡς οἱ πατέρες λέγουσιν, ἀρχηγέτις

Ἀθηνᾶ καὶ πατρός· Ἀπόλλων ἐστίν, ὧν ἡ μὲν ἔρριψε τὸν αὐλόν, ὃ δὲ καὶ τὸν αὐλητὴν ἐξέδειρε. Τοιαῦτα ἔειπαιζων ἄμα καὶ σπουδάζων ὁ Ἀλκιβιάδης, οὐτόν τε τοῦ μαθήματος ἀπέστησε καὶ τοὺς ἄλλους· ταχὺ γὰρ διήλθε λόγος εἰς τοὺς παῖδας, ὡς εὐ ποιῶν ὁ Ἀλκιβιάδης βδελύττοτο τὴν αὐλητικὴν καὶ χλευάζει τοὺς μανθάνοντας. Ὅθεν ἐξέπεσε κομιδῇ τῶν ἐλευθέρων διατριβῶν καὶ προσηλακίσθη παντάπασιν ὁ αὐλός (Πλούτ. Ἀλκ. β' — Πλάτ. Ἀλκ. 106).

Πολλὴν δὲ σπουδὴν ἐποιούοντο περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν μουσικῶν νόμων, ὅς ἐμέλλον νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες· ἐπειδὴ τὸ ἀρχαῖον ἢ μουσικὴ ἐπὶ ἀνδρῶν προτροπὴ ἦτο, διότι ταύτην ὑπελάμβανον μεγίστην τῶν πολιτικῶν ἀρετῶν (Ἀθ. ΙΔ, 627). Καὶ ἐπειδὴ διάφοροι ἁρμονίαι διαφόρως καὶ τὰς ψυχὰς διαθέτουσι, μὴ ἀπομακρυνόμενοι τοῦ ἀρχαίου (Πλούτ. περὶ μουσ. κς', κζ', λδ') ἀπέφειγον πᾶσας τὰς θρηνώδεις καὶ μαλακὰς καὶ χαλαρὰς ἁρμονίας, ὅσαι ἐκθελύνουσι καὶ ταραττοῦσι, προέκρινον δὲ τὴν Φρυγικὴν καὶ μάλιστα τὴν ἀπλουστερὰν δώριον τὴν ἐμφαίνουσαν τὸ ἀνδρώδες καὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ σκυθρωπὸν καὶ σφοδρὸν (Ἀθ. ΙΔ, 624 — Πλ. πολ. γ', 399 — Ἀριστ. νεφ. 967 — Ἀριστ. πολ. ἡ, β, 41) Ἐποῦδαζον νὰ φυλάττωσι τὰ ἀρχαῖα μέλη (Ἀθην. ΙΔ, 633), διότι τοιοῦτοτρόπως καὶ τῶν ἀρχαίων ἡθῶν καὶ τῶν πατρῶν διδασμάτων ὁ ἔρωσ μάλιστα ἐδύνατο νὰ διατηρηθῆται. Ἐδδξαζον δὲ ὅτι τὴν μεταβολὴν τῶν μελῶν παρακολοῦθε καὶ πολιτευμάτων μεταβολὴ, καὶ δι' αὐτῆς ὠδῆς συμεταβάλλονται καὶ τὰ ἦθη· διότι βεβαίως αἱ ὄψαι εἶνε ἐκχυσις τοῦ πνεύματος καὶ τῶν πολιτικῶν δοξασιῶν. Πρόσφατον παράδειγμα τούτου ἔχομεν παρ' ἡμῖν τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευσιν. Ἐίδος καινὸν μουσικῆς μεταβαλεῖν εὐλαθητέον, λέγει ὁ Πλάτων (Πολ. δ', 424)· οὐδαμῶς γὰρ κινουνοται μουσικῆς τρόποι ἀνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων. Πλήν δὲ τῶν μουσικῶν νόμων ἐξέλεγον καὶ τὰ μέλη αὐτῶν ἐπρεπε νὰ ᾄδωσιν οἱ παῖδες πρὸς κιθάραν ἢ αὐλόν, καὶ προέκρινον ἐκεῖνα ὅσα καὶ τὰ ἦθη αὐτῶν νὰ μορφώσωσιν ἐδύνατο καὶ πλείστον χρόνον παρὰ τῷ λαφ ἤδοντο, μάλιστα δὲ ὅσα ἦσαν ἰδια ἐκάστης πόλεως, πρὸς τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς σύμφωνα. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ὕμνοι καὶ οἱ παιάνες, ὅς οἱ παῖδες τῶν Ἀρχαίων ἤδον· τοιαῦτα καὶ ἡ παρ' Ἀθηναίοις Παλλὰς Περσέπολις δεῖν νὰ ἀναμφιβόλως εἰς τοὺς περσικοὺς ἀναφερομένην πολέμους (Ἀριστ. νεφ. 967).

3) Γυμναστική.

Μετὰ τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν μουσικὴν εἶπετο ὑστέρα ἡ γυμναστικὴ (Πλάτ. πολ. γ', 403. Πρωτ. 320. Θεάγ. 122. Ἀλκ. 106. — Σεν. πολ. Λακ. β'). Αὕτη ἦτο ἀρχαιοτάτη καὶ κοινὴ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν καὶ ἔπαινετα παρ' Ὀμήρῳ, ἂν καὶ μηκέτι κατ' ὄνομα· εἰς ταῦτα τὴν ἐνησχολοῦντο σχολάζοντες καὶ ἠγωνίζοντο πρὸς

την των ξενιζομένων και των αποθησκόντων φίλων (Ιλιάς Ψ. 625. Οδύσσεια Θ. 100) 'Η αὐτὴ δὲ καὶ μὲν ζων πρὸς τὴν γυμναστικὴν σπουδὴν ἔμεινε καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ὅτε καὶ πρὸς τὴν τῶν παιδῶν μόρφωσιν παρέλαβον αὐτὴν. Ἀλλ' ἐκάστη πόλις κατὰ τὸ διάφορον τῆς πολιτείας πνεύμα διαφόρως καὶ τὰ γυμνάσματα ἤσκει. Οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἐπειδὴ μόνον ἀρετὴν ἀνδρὸς τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ἐν πολέμῳ ἀνδρῶν ἐνόμιζον, πᾶσαν τὴν παιδείαν εἰς τὰ σωματικὰ γυμνάσματα παρέλαβον, ἀμελῶς ἔχοντες πρὸς πᾶσαν τοῦ πνεύματος καλλιέργειαν· παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις μόνον ἡ γυμναστικὴ τὸ καλὸν καὶ οὐχὶ τὸ θρηϊώδες ἀποβλέπουσα (Ἀριστ. πολιτ. 4. 2 — Θουκ. Β, 39), ἔλαβε τὴν πρέπουσαν τάξιν, ἀρμοδίως πρὸς τὴν ἀλλήν παιδείαν ὀριοθετοῦσα. Παρ' αὐτοῖς δὲν ἐγένετο ἀπλῶς πρὸς σωματικῆς ἰσχύος ἀπόκτησιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὠραιότητα καὶ σωφροσύνην, ἵνα κατασταθῇ οἰκνητήριον καὶ ἔδρα ὑγιᾶς καὶ ἰσχυροῦ νοός. (Πλ. νομ. ζ', 795). 'Η τοῦ παιδαρίου τέχνη, λέγει ὁ Πλάτων, συντελεῖ εἰς τὸ καλὸν καὶ ἰσχυροῦς τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖν (Γοργ. 452). Ἐλαβε δὲ μορφήν τέχνης καὶ ταύτην τὴν ὑψηλὴν ἐντολήν ἡ γυμναστικὴ παρ' Ἀθηναίους πιθανῶς ἀπὸ Σόλωνος, διότι ἐπὶ Θεμιστοκλέους ἦτο κοινὴ (Πλουτ. Θεμ. 4). Διατέλλετο δὲ εἰς ἀγωνιστικὴν γυμναστικὴν ἢ ἤσκουν οἱ ἀθληταί, οἱ δὲ διὰ τοῦ δημοσίου ἀγῶνας καὶ τὰ θεάματα, καὶ εἰς παιδευτικὴν ἣτις ἀπετέλει μέρος τῆς παιδείας καὶ περιελάμβανε τὰ αὐτὰ γυμνάσματα, ἀλλ' ἔλαφρότερα. Διῶρισαν τοὺς παιδοτρίβας, οἵτινες ἐδίδασκον ἰδιωτικῶς τοὺς παῖδας ἐν ταῖς λεγομέναις παλαίστραις. Τούτων δ' ἕνεκα διεκρίθη τὸ τε ἔργον τοῦ παιδοτρίβου καὶ γυμναστοῦ καὶ ἡ τέχνη αὐτῶν ἢ παιδοτριβικὴ καὶ γυμναστικὴ, ὥστε οἱ μὲν γυμνασταὶ γινώσκοντες τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὴν ἐπήρειαν τῶν διαφόρων γυμνασμάτων ἐπὶ τῶν σωμάτων, ἐπεμελοῦντο νὰ ρυθμίζωσι τὰς σωματικὰς δυνάμεις καὶ λοιπὰς διαθέσεις, οἱ δὲ παιδοτρίβαι ἐδίδασκον αὐτὴν τὴν τέχνην τοῦ γυμνάζεσθαι, τούτεστι τὴν γυμνάσματα καὶ τὴν τρόπον ἔπρεπε νὰ γυμνάζωνται. Ἡ γυμναστικὴ καὶ παιδοτριβικὴ, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ἢ μὲν ποιᾶν τὴν ἔξιν τοῦ σώματος, ἢ δὲ τὰ ἔργα (Πολ. ἡ. 5, 2 — Γαλ. περὶ διαίτ. Β. 9). Αἱ παλαίστραι ἦσαν συνήθως πλησίον τῶν γυμνασίων καὶ διωκεκρίμεναι ἀπ' αὐτῶν, μάλιστα διὰ τὰς τῶν ἀθλητῶν ἀσκήσεις (Παυσ. ΣΤ. κά. 2 — κγ'. 3) ἀλλ' ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος χρόνους ὑπάρχον πολλὰι παλαίστραι κεχωρισμέναι, ὡς (ἰδιαίτερα μικρὰ γυμνάσια, μόνον πρὸς τὰς γυμναστικὰς τῶν παιδῶν ἀσκήσεις προωρισμέναι (Πλ. Αυσ. 206). Ὄνομάζοντο δὲ ἢ ἀπὸ τοῦ οἰκοδομησαντος ἢ ἀπὸ τοῦ διδάσκοντος, ὡς λέγεται παλαίστρα Ταυρίου (Πλ. Καρμ. 153). Ὅτι δ' ἐν αὐταῖς μόνον ἐγυμνάζον οἱ παιδοτρίβαι τοὺς παῖδας δηλοῦται καὶ ἐκ τούτου, διότι πάντοτε λέγουσι

τὰ ἐν παλαίστραις, τὰ ἐν παιδοτρίβου, καὶ οὐδέποτε τὰ ἐν γυμνασίῳ (Ἀριστ. ἱππ. 1238). Ἀλλὰ δεδιδαγμένοι καὶ ἀπηλλαγμένοι τῆς τοῦ παιδοτρίβου ἐπιμελείας, φαίνεται ὅτι ἐγυμνάζοντο μόνον καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις (Ἀριστ. ὄρν. 140), ὧν μεγαλειότερα ἦσαν τὰ ἐξῆς· τὸ Λύκειον ὑπὸ Πεισιστράτου ἰδρυθὲν, ἐν ᾧ ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ πολεμικὰ ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ πολεμάρχου· ἔπειτα τὸ Κυνόσαργας, ἐν ᾧ ἐγυμνάζοντο οἱ νόθοι (Πλουτ. Θεμ. 4), ἢ Ἀκαδημία, τὸ Ὠδεῖον κλπ. Οἱ παιδοτρίβαι δὲν ἦσαν οἱ εὐτελέστατοι τῶν διδασκάλων· διότι καὶ τοῦ Πατριάρχου ὁ θεός, οὐκ ἐξ ἀδόξου γένους ὢν, παιδοτρίβης ἦτο (Αἰσχ. Τιμαρχ. μσ), καὶ σοφιστὰς τινὰς ἀναφέρει ὁ Πλάτων γυμναστικὴν διδάσκοντας (Πρωτ. 316). Τὰ δὲ γυμνάσματα κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν κουφότερα καὶ μόνον ἵνα συνοικειῶσι καὶ ἐθιζῶσι τὰ σώματα πρὸς τὸν ἀέρα καὶ τὰς διαφορὰς τοῦ ἔτους ὥρας ἐγίνοντο (Λουκ. Ἀναχ. 21)· διότι τὰ βαρῆα καὶ παρ' ἡλικίαν γυμνάσματα ἀντὶ νὰ βοηθῶσαι τὴν ἀνάπτυξιν, καταθλιβούσι καὶ κοποῦσι τὸ σῶμα νοσώδες ἀπεργαζόμενα. (1) ὅταν παρατηρῆ ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι πολὺ ὀλίγοι οἱ αὐτοὶ νέοι καὶ ἀνδρες ἰδεῖσθαι ἐν Ὀλυμπίοις νικῆσαντες (Πολιτ. ἡ. 4, 263). Ἔνεκα τούτου καὶ διακοπαί ἀπὸ τῶν γυμνασίων διαδοχικῶν ἐγίνοντο, καὶ ἡ ἀνεσις συνεδέετο πρὸς τὴν ἀσκήσιν. Τὰ δὲ Ἔρμια, ἢ ἑορτὴ τοῦ προστάτου θεοῦ τῶν παλαίστρων καὶ γυμνασίων, ἕτινα οἱ παῖδες ἐώρταζον θυόντες καὶ εἰς διάχυσιν δεδομένοι, οὐδὲν ἄλλο ἀναμφιβόλως ἦσαν ἢ εἶδος τι διακοπῶν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὰ γυμνάσματα διεκρίνοντο εἰς ἀγῶνας κούφους καὶ ἀγῶνας βαρεῖς· καὶ οἱ μὲν βαρεῖς ἦσαν τῶν ἀθλητῶν καὶ περιελάμβανον ὅλα τὰ ἐν τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι γυμνάσματα, εἶν τὸ πένταθλον (ἄλμα, δρόμον, δίσκον, ἀκόντιον καὶ πάλην)· εἰς δὲ τοὺς κούφους ἀγῶνας ἀνήκον ἢ πάλην, τὸ ἄλμα καὶ ὁ δίσκος. Ἡ πάλην ἐν ταῖς παλαίστραις μόνον γιγνομένη, ἦτο τὸ πρῶτον γύμνασμα, δι' οὗ τὰ σώματα τῶν νέων διαπονούμενα δυαπαθίστερα καὶ καρτερικώτερα ἐγίνοντο, προσέτι δὲ καὶ ἐπιτηδεώτερα εἰς τὴν τῶν πολεμικῶν ὁπλῶν χρῆσιν (Λουκ. Ἀναχ. 24). Ἐγένετο δ' ἐν τέχνῃ, καὶ ἐνόμιζον ὅτι ὁ μὴ διδάχθαι ἀδύνατον ν' ἀσκήσῃ αὐτὴν καλῶς· ὅταν τεχνικώτατον καὶ πανουργότατον τῶν ἀθλημάτων λέγεται (Πλουτ. Συμπ Β 8). Κατὰ ταύτην ὑπερέβαλλον οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ τελειοποιητὴν αὐτῆς τὸν Θεσέα ἔλεγον (Παυσ. Α. λθ', 3 — ΣΤ. γ', 3) Ἐπαλαίον δ' ἐν πληρῇ ἢ ἐν κόνῃ καὶ γυμνοὶ ἢ ἐλαίῳ ἠλειμμένοι (Λουκ. Ἀναχ. 1 — 3, 8, 28). Εἰς τὴν πάλην δ' ἀνήκουσι καὶ διάφοροι προκαταρκτικαὶ ἀσκήσεις, οἷον ἢ ἀπροχειρία ἢ τὸ ἀπροχειρίζεσθαι, τούτεστιν ἢ διὰ μόνων τῶν χειρῶν πάλην (Πλ. Ἀλκ. β. 107), ἢ χειρονομία, τούτεστιν αἱ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ἀνωτέρω τοῦ σώματος μερῶν κινήσεις κατὰ πολεμικὴν μέμησιν (Πλ. νομ. ζ', 769) καὶ οἱ ἢ π ε ἰ ρ ο ἰ ἢ π ρ ο ἰ (;), δι' ὧν ἰσως σημαί-

νεται τὸ ἐν παιδίῳ καλπάζειν κατὰ μικρὰ διαστήματα (ἱππ. περὶ διαίτ. γ'. σελ. 700—716). Ἰλὴν τῆς πάλης καὶ εἰς τὰ ἄλλα τοῦ πένταθλου ἀγωνίσματα ἠσχοῦντο οἱ παῖδες· διότι τὸ πένταθλον ἐνομίζετο δίδον ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν εἰς πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματος· καὶ πρὸς ἰατρειάν ὠρίζετο (Ἀριστ. ῥητ. Α. β. — Παυσ. στ. γ'. 4)· ἐπιμᾶτο δὲ μετὰ τὴν πάλην μᾶλλον ὁ δρόμος (Παυσ. 2. ἡ 9), οὗτινος διάφορα ἀπαριθμεῖ εἶδη ὁ Πλάτων (Νομ. ἡ. 833) καὶ μετὰ τοῦτον τὸ ἄ λ μ α, εἰς ὃ ἐγυμνάζοντο κρατοῦντες ἐν ταῖς χερσὶν ἄ λ τ ἤ ρ α ς (Παυσ. στ' γ'. 4 — ε, κζ, 8 — Λουκ. Ἀναχ. 24) καὶ εἰς ὃ ἐπὶ μάλιστα ἤλθοντο, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐξῆς στίχου τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (Βατρ. 1135)· πέντ' ἐπὶ πενήκοντα πόδας πήδησε Φάβλος. Πρὸς τοῦτοισι δ' ἰδιαιτέραν ἀσκήσιν ἦσαν καὶ ἡ ἱππασία, ἢ ἡθρα καὶ ἡ ὄρχησις· ἀλλ' οὐ παρὰ πᾶσιν, οὐδὲ πάντα. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους περὶ τὴν ἱππασίαν διέτριβον καὶ αὐτοὶ οἱ πνεύστατοι (Νεφ. — Παυσ. Ζ, 6, 4 — ἡ. 2. — Πλ. Νομ. ζ' 794. — πρὸβ. Ἀριστ. ἱππ. 1382)· καὶ ἡ ὄρχησις ἐπιμᾶτο ἐπίσης τῆς μουσικῆς, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις οἱ παῖδες ἐμάνθανον αὐτὴν μόνον διὰ τοὺς χοροὺς (Ἀθ. ἱδ. 628, 629 — Λουκ. περὶ ὄρχ. 6). Ταῦτα εἶναι τὰ γυμνάσματα ἐν οἷς οἱ παῖδες καὶ εἰς διδασκάλων φοιτῶντες καὶ ἀποφοιτῶντες ἐγυμνάζοντο (Ἀριστ. Νεφ. 998—1001), καὶ δι' ὧν ἀπέκτιον τὴν σωματικὴν εὐεξίαν καὶ «τὸ κάλλος ἕτινα περὶ πλείστου ἐποιούντο». Ὁ δὲ λόγος τῆς μεγάλης αὐτῶν περὶ τὰ γυμνάσια σπουδῆς λέγεται τριπλοῦς· τὸ μὲν, διότι οἱ πόνοι καὶ οἱ ἀσκήσεις ἀνασχόλησιν καὶ ἀμύλησαν εἰς τοὺς παῖδας, παρέχοντες, ἀπομακρύνουσιν αὐτοὺς τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν, καὶ καθιστῶντες τὰς ψυχὰς ἀνεκτικὰς τῶν πόνων καὶ ἀφόδου, ἐμποιούσιν ὁμοίαν τῶν σωματικῶν κινήσεων ψυχικὰς διαθέσεις, τόλμην καὶ φιλοτιμίαν καὶ σπουδὴν ὑπὲρ τῆς μάχης ἀρρατῆτον (Λουκ. Ἀναχ. 12)· τὸ δὲ, διότι ἐν ταῖς δημοσίαις ἑορταῖς εὐχερῶς ἐδύναντο καὶ τοὺς θεοὺς νὰ λατρεύωσι καὶ διαπρέποντες· δόξαν καὶ ἐπαῖνον γ' ἀποκτῶσι, καὶ τρίτον· διότι οὕτως ἀποκαθίσταντο οἱ πολῖται ἐπιτήδειοι πρὸς τὰ πολιτικὰ χρέη, τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος (Πλ. Πρωτ. 326. Νομ. ἡ. 832). Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν γίνεται δῆλον πόσον κατὰ τὴν ἀσκήσιν ἐγίνετο ἢ παιδεία παρ' Ἀθηναίους, καὶ πόσον ἦτον ἐπιτηδεῖα ἵνα υπεγείρῃ τὸν ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῆς πολιτείας ζῆλον. Τὸ δὲ φρόνημα τοῦτο ἐκρατύνετο βαθμηδὸν καὶ συνσωματοῦτο ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων· διότι ἐν οἷς οἱ παῖδες ἐγυμνάζοντο ταῦτα καὶ πρᾶσθῆναι οἱμοίως ἤσκουν καὶ περὶ πολλοῦ ἐποιούντο· οὐ μόνον δὲ συνεχῶς ἀνεγίνωσκον καὶ στίχους ἀπήγαλλον οἱ

νέοι τῶν διδασκαλείων ἐξελεθόντες. (Πλ. Αυσ. 209—Ἀριστ. Νεφ. 1365), ἀλλὰ καὶ εἰς θεάματα καὶ δημοτικῶν βραβυδῶν ἀγῶνας παρήσαν (Πλ. Ἴων ἐν ἀρχῇ), καὶ μουσικῆς δὲ καὶ γυμναστικῆς καθ' ὅλον τὸν β. ο. ν. ἐπεμελοῦντο· τὴν μὲν καὶ ἐν ἰδιωτικαῖς δρηγύρεσι μετεχειρίζοντο καὶ ἐν θεωρίαις αἰ· ἢ πόλις ἔπεμπε (Λουκ. περὶ ὄρχ. 6 — Παυσ. Ε. κέ) καὶ μάλιστα ἐν τοῖς τῶν τραγικῶν καὶ κωμικῶν χοροῖς· τὴν δὲ γυμναστικὴν διότι πλείστον συνετέλει εἰς λαμπρότητα τῶν ἑορτῶν καὶ συμποσίων (Ἀριστ. Νεφ. 986. — Βατρ. 1090 — Λουκ. περὶ ὄρχ. 36). Ἐν κεφαλῇ δὲ ἅπας τῶν Ἑλλήνων ὁ βίος περὶ ταῦτα ἦτο, καὶ ἐν ὅσῳ τὰ ἀρχαῖα ἰσχυρὸν ἦθη καὶ ἡ πόλις ἤκμαζε, πάντες τρεφόμενοι ἐν παλαίστραις καὶ χοροῖς, καὶ μουσικῇ, ἔμενον ζηλοῦντες τοὺς ἐν τούτοις πρωτεύοντας. (Ἀριστ. Βατρ. 729. Ἴσοκρ. Ἀρσιοπ. μῆ).

Κύριε Σεντάντα τῆς Ἀμαλθίας.
Φιλόμουσός τις φίλος μου, κάτοχος γενόμενος οὐ πρό πολ' οὐ χειρογράφου τινός Βυαγγελλίου, ἐπέδωκε μοι κατ' αὐτὰς τοῦτο πρὸς ἔρευναν. Ἐγὼ δ' ἐκπονήσας λεπτομερῆ καὶ ὁσον ἐνήν μοι ἐξηκριβωμένην τούτου περιγραφὴν, πέμπω σὺτὴν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα καταχωρισθῇ, ἐάν κριθῇ ἀξία δημοσιώσεως, εἰς τὰς στήλας τῆς ἀξιολόγου ὑμῶν ἐφημερίδος.
Ἐν Σμύρῃ, τῆ 9 Ἰουλίου 1869.
Ἰδοὺ ἢ περὶ τῆς ὁ λόγος περιγραφῆς.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.
Διονυσίου Δ' τοῦ Βυζαντίου, τοῦ καὶ Μουσελίμου ἐπιλεγόμενου, ἦν ποτε κτήμα τὸ χειρόγραφον τοῦτο τεύχος, καθὰ δηλοῖ ἢ ἐν τῇ ὡα τοῦ πρώτου φύλλου φερομένη ἰδιοχρηστὴ ὑπογραφή αὐτοῦ, οὕτως ἔχουσα: «Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Βυζαντος» (1). Γέγρα-

(1) Τοῦ ἀοιδίου τοῦτου Πατριάρχου σώζεται ἐν τῇ τῆς πατρὸς γεραρχ Μονῆ Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου ἢ ποιμαντικῆς βιβλίου, γρημα τιμαλφ στατον ἔντος καλλιτεχνίας λόγῳ μᾶλλον ἢ τοῦ τῆς ὕλης τιμίου. Ἔστι δ' ὁλόκληρος ἐπιχειρησώμενη, διηρησμένη πᾶσα ἐγκαθίστην κυκλῶ ἀφάτου λαμπρότητος. Ἦν δὲ λαβὴν καὶ τοῦ κινδύλους ἀδάμαξιν ἔχει καταστικτοῦς Ἰπὸ δὲ ἢ λυθὸν φέρεται ἢ ἐξῆς ἐπιγραφῆς Βικητῆρα φέρματι Διονυσίου Πατριαρχικῆ χειρὶ τοῦ Βυζαντίου Οἰκουμενικῶν ἀγλαζόντος θρόνον.
Βυζαντος βλαστῆς καὶ διαιδάλων τούργων, Μιχαλάκης Φρονιζῆ τῷ δεσπότη πόρειν Πηνελόπη γ' αὐτόχειρον. Ἔνεκα μνήμην Κρατῶν ποιῶν χεῖρ, ὁ Πηνελόπηται. Ἔτος ἀρχῆς, Ἀπριλίου 9, Ἰνδικτ. ιε.

παιδ', ως εστιν εκ της γραφής εικάσαι, περι αρχομέ
 νην την δεκάτην τετάρτην εκατονταετηρίδα, υπό χειρός
 λιών εξηκμημένης, εις σχήμα 4ον μικρόν, και αριθμει
 άπαν φύλλα 230 ή σελίδας 478, ών εκάστη περιλαμ-
 βάνει στίχους 34, άπαρτιζομένους εκ γραμμάτων 38
 —45. Το άξιολόγου τούτου τεύχους αξία Ιδίας πα-
 ρατήρησέως καθίσταται ή γραφή, διά τε τό κεκαλλι-
 γραφήμενον και την των γραμμάτων λεπτότητα. Εν
 τριάνοντα γάρ και τέσσαραι μόναις σελίδαι άπαν τό
 κατά Μάρκον Ευαγγέλιον άν έγραψεν ο πάντ' άριστος
 και φιλόπονος άντίγραφός, εν δε φύλλοις εκατόν τρισί
 και οί τέσσαρες άμοδύ συμπεριτελήθησαν ευαγγελιστάι.
 Φέρεται δε πρός τώ τέλει και τις του χρόνου έπισημα-
 σιά, προσθήκη χειρός μεταγενεστέρας (της ΙΕ' εκατον-
 ταετηρίδος); έχουσα ούτω «στίχοι» και αντιστοιχούσα
 τώ 1167 σωτηρίω έτει. Ουκ έχω όμως όπως συμβι-
 βάσω τό πράγμα· ή μόν γάρ του τεύχους γραφή ουκ
 εστιν άρχαιοτέρα της ΙΑ' εκατονταετηρίδος, ή δε περι
 ης ο λόγος χρονολογία εις υπερμεσοδοντα τον ΙΒ' αιώ-
 να ανάγει αυτήν. Και περί μόν τούτου σκοπεύωσαν
 άλλοι, τό δ' εν λόγω τεύχος περιέχει ταύτα·
 Τό κατά Ματθαίον ευαγγέλιον.
 Το κατά Μάρκον τά κεφάλαια. Ένταύθα καταλέ-
 γονται πάντα τά του ευαγγελίου κεφάλαια και περι-
 τίνος πραγματεύεται εκάστον, κατά τον έξης τρόπον·
 «Κεφ. Α', Περι του δαιμονιζομένου». — «Κεφ. Β', Περι
 της πενθερας του Πέτρου», και καθέξης. Τό κατά Μάρ-
 κον ευαγγέλιον. Χειρ βέβηλος άπέκοψεν, άν μη παρε-
 ζέψασαν, δύο εν τώ μεταξύ φύλλα τό 42 και 43, ά-
 τινα περιλάμβανον τό Δ' κεφ. 14 και Ε' 15.
 Τά κεφάλαια του αύτίκα επομένου ευαγγελίου του
 Λουκά, άπαρράλλακτως ως άνωτέρω. Τό κατά Λου-
 κών ευαγγέλιον.
 Τά κεφάλαια του κατά Ιωάννην ευαγγελίου, ως
 άνωτέρω. Τό κατά Ιωάννην ευαγγέλιον.
 Πίνακα γενικόν των κατά πάσας τάς Κυριακάς και
 άλλας έορτάς αναγιγνωσκομένων εν ταίς εκκλησίαις
 ευαγγελίων. Ροϋ πίνακος τούτου, γεγραμμένου υπό
 μικρή νεωτέρας χειρός, σώζεται εν μόνον φύλλον, ά-
 ποκόπεντων των έξης τριών.
 Τάς πράξεις των Αποστόλων.
 Πρόλογον των καθολικών. Αρχεται δ' ούτω· «Με-
 χροίς μόν και μικρά τέλημωσιν ουκ άδέες· ο δ' ελάχι-
 στος έγώ τοις όπέρ έμέ» κτλ. Τελευτά· «Έγώ δε τοι
 στοιχηδόν τάς καθολικάς καθέξης έπιστολάς αναγνώ-
 σομαι, την των κεφαλαίων εκθεσιν άμα και θείων μαρ-
 τυριών μετρίως ενθένδε ποιούμενος».
 Υπόθεσιν της καθολικής του Ιακώβου έπιστολής.
 Αρχεται· «Έπειδή αυτός Ιακώβος ταύτην γράφει
 τοις από των δώδεκα φυλών διασπαρείσι» κλπ. Τελευ-
 τή· «Είμαι γάρ τούτου μεθόν παρά Κυρίου άφεισιν ά-

μαρτυριών και ούτω (sic) τελειοί την έπιστολήν». Τα
 κεφάλαια της Ιακώβου έπιστολής. Την έπιστολήν
 Την υπόθεσιν της Α' έπιστολής Πέτρου. Αρχεται·
 «Έπειδή ο Πέτρος αυτός τοις εν τη διασπορά· ούδον·
 Ιουδαίοις και γενομένοις χριστιανοίς γράφει την έπι-
 στολήν» κτλ. Τελευτά· «Και όφείλουσι πάντες έτοι-
 μοι γίνεσθαι ως λόγον άποδώσοντες τώ κριτή, και ού-
 τω (sic) τελειοί την έπιστολήν». Τα κεφάλαια της Α'
 έπιστολής Πέτρου. Την Α' έπιστολήν Πέτρου.
 Υπόθεσιν της Β' έπιστολής Πέτρου. Αρχεται· «Ε-
 πειδή ταύτην πάλιν αυτός ο Πέτρος επιστέλλει τοις·
 ήδη πιστεύουσαι» κτλ. Τελευτά· «Υπομνήσασ ούν και
 διδάξασ πάντας προειδέναι (sic) τά πράγματα, ούτω
 (sic) τελειοί την έπιστολήν». Τα κεφάλαια της αύτης
 έπιστολής. Την Β' του Πέτρου.
 Υπόθεσιν της Α' του Ιωάννου. Αρχεται· «Επειδή
 αυτός ο Ιωάννης τό ευαγγέλιον γράφας, αυτός και
 την έπιστολήν ταύτην επιστέλλει υπομνησικών τούδε
 ήδη πιστεύσαντας επί τον Κύριον» κτλ. Τελευτά· «Και
 ίνα τούτω δουλεύωμεν και φυλάττωμεν έαυτούς από
 των ειδώλων». Τα κεφάλαια της Α' του Ιωάννου. Την
 Α' του Ιωάννου.
 Υπόθεσιν της Ιωάννου Β'. Αρχεται· «Ταύτην ως
 πρεσβύτερος γράφει κυρία και τοις τέκνοις αύτης· ή
 δε πρόφασις της έπιστολής αύτης» κτλ. Τελευτά· «Μη-
 δε λέγειν τοις τοιούτους χαιρεϊν, και ούτω (sic) τε-
 λειοί την έπιστολήν». Τα κεφάλαια της Β' του Ιωάν-
 νου. Την Β' του Ιωάννου.
 Υπόθεσιν της Ιωάννου Γ' έπιστολής. Αρχεται·
 «Εστιν ή έπιστολή περι φιλοξενίας. Και πρώτον μόν
 άποδέχεται» κλπ. Τελευτά· «Δημήτριον δε συνίστησι
 μαρτυρών αύτώ τά κάλλιστα». Τα κεφάλαια της Γ'
 του Ιωάννου έπιστολής. Την Γ' του Ιωάννου.
 Υπόθεσιν της Ιούδα έπιστολής. Αρχεται· «Ταύτην
 την έπιστολήν γράφει τοις ήδη πιστεύουσιν, ή δε πρό-
 φασις αύτη· Παρεισιθόντων τινών και διδασκόντων
 άδιάφορον είναι» κτλ. Τελευτά· «Και έπειξάμενος ά-
 τοις βεβαιότητα της πίστεις παρά του Κυρίου, τε-
 λειοί την έπιστολήν». Τα κεφάλαια της Ιούδα έπιστο-
 λής. Την Ιούδα έπιστολήν.
 Διήγησιν περι του άγίου άποστόλου Παύλου. Αρχ-
 χεται· «Παύλος ο άπόστολος Έβραϊος μόν ήν τό γένος·
 εκ φυλής Βενιαμιν, Φαρισάιος δε την αίρεσιν» κτλ.
 Τελευτά· «Όστε είναι τά πάντα έτη από της κλήσεως
 αυτού μέχρι της τελειώσεως, έτη λέε».
 Μαρτύριον του άγίου άποστόλου Παύλου. Τοϋτο ο-
 λόκληρον έχει ως έπεται· «Επι Νέρωνος του Καίσαρος
 Ρωμαίων έμαρτύρησεν αυτόθι Παύλος ο άπόστολος·
 έίφατε την κεφαλήν άποτμηθείς, εν τώ τριακοστώ και
 έκτω έτει του σωτηρίου πάθους, τον καλόν άγώνα ά-

γωνισάμενος εν Ρώμη πέμπτη ήμέρα Πανέμου μηνός,
 ης λεγοιτ' αν παρὰ Ρωμαίοις τη πρό τριών καλαν-
 δών Ιουλιαν, καθ' ην τελειώθη ο άγιος Παύλος τώ
 κατ' αυτόν μαρτυρίω, εξηκοστῶ και εννάτω έτει
 της του σωτηρος ήμών Ιησού Χριστού παρουσίας».
 Έπιστολάς του άγίου άποστόλου Παύλου. Έν-
 ταύθα περιέχει κατάλογον των έπιστολών, προς ποίον
 επιστέλλονται, εκ τίνος προσώπου και πόθεν έγράφησαν
 αύται, κατά τον έξης τρόπον· «Β', προς Τίτον. Αύτη
 έγράφη από Νικοπόλεως εκ προσώπου Παύλου μόνου».
 — «ΙΔ', προς Έβραίους. Αύτη έγράφη από Ιταλίας
 υπό Παύλου, άώνυμος και άνεπίγραφος», και καθέ-
 ξης.
 Υπόθεσιν της προς Ρωμαίους έπιστολής. Αρχ-
 χεται· «Ταύτην επιστέλλει από Ρώμης, έωρακώς αυ-
 τούς άμα και διδάξας» κτλ. Τελευτά· «Και προτρε-
 φόμενος πάλιν εις τά ήθη αύτους, τελειοί την έπιστο-
 λήν». «Τά καθολικά κεφάλαια». Κάνταύθα κα-
 ταλέγονται τά καθολικά κεφάλαια της προς Ρωμαίους
 έπιστολής, και αριθμούνται αι γραφικαι μαρτυριαί, ών
 έγινετο χρήσις τώ Παύλω.
 Έκθεσιν κεφαλαίων της προς Ρωμαίους έπιστολής.
 «Συναξάριον (sic) των άποστόλων». Εστι δε τοϋτο
 πίναξ των εν ταίς εκκλησίαις αναγιγνωσκομένων άπο-
 στόλων κατά πάσαν Κυριακήν και άλλας έορτασίμους
 ήμέρας. Την προς Ρωμαίους έπιστολήν.
 Υπόθεσιν της προς Έβραίους έπιστολής. Αρχεται·
 «Ταύτην επιστέλλει από Έφέσου της Ασίας, έωρακώς
 αυτούς ήδη και διδάξας» κλπ. Τελευτά· «Και περι λο-
 γίας της εις τους άγιους παραγγέλλει, και ούτω (sic)
 τελειοί την έπιστολήν».
 Τα κεφάλαια της προς Κορινθίους Α' έπιστολής. Την
 προς Κορινθίους Α'·
 Υπόθεσιν της προς Κορινθίους Β'. Αρχεται· «Ταύ-
 την επιστέλλει από Μακεδονίας, ή δε πρόφασις αύτη»
 κτλ. Τελευτά· «Είτε παραγγείλας μη άμαρτάνειν,
 αλλά μετανοείν τους άμαρτάνοντας εν εόχαριστία, τε-
 λειοί την έπιστολήν». — Άλλην υπόθεσιν έχουσαν ού-
 τως· «Ο πάς τοίνυν λόγος εστιν εν τη έπιστολή περι
 τε έαυτου και περι Κορινθίων και των ψευδαποστόλων,
 και εκ ταύτης της υποθέσεως πρόβεισι εις τε τά της
 χάριτος του Θεού, και περι άγαθής πολιτείας· κατά τό
 εύσυνείδητον και τό εναγώνιον και τό άφιλοχρήματον
 και περι της μεταδοτικής άρετής και περι της των ψευ-
 δαποστόλων αλαζονείας και πονηρίας». Τα καθολικά
 κεφάλαια και τάς γραφικάς μαρτυρίας. Έκθεσιν κεφα-
 λαίων καθολικών της προς Κορινθίους Β'. Την προς
 Κορινθίους Β'·
 Υπόθεσιν της προς Γαλάτας έπιστολής. Αρχεται·
 «Ταύτην επιστέλλει από Ρώμης, έωρακώς αυτούς ήδη
 και διδάξας» κλπ. Τελευτά· «Και ούτω πάλιν εις τά

ήθη παραινέσας και διδάξας, τελειοί την έπιστολήν».
 Τα καθολικά κεφάλαια και τάς γραφικάς μαρτυρίας.
 Έκθεσιν κεφαλαίων της προς Γαλάτας έπιστολής. Την
 προς Γαλάτας έπιστολήν.
 Υπόθεσιν της προς Έφεσίους. Αρχεται· «Ταύτην
 επιστέλλει από Ρώμης ούπω μόν αυτούς έωρακώς, ά-
 κούσας δε περι αυτών» κτλ. Τελευτά· «Και όσπερ ά-
 γαθός αλείπτης αλείψας τοις λόγοις πάντας κατά της
 διαβολικής ενεργείας, ούτω (sic) τελειοί την έπιστο-
 λήν». Τα καθολικά κεφάλαια και τάς γραφικάς μαρ-
 τυρίας. Έκθεσιν κεφαλαίων της προς Έφεσίους έπι-
 στολής. Την προς Έφεσίους έπιστολήν.
 Υπόθεσιν της προς Φιλιπησίους έπιστολής. Αρχ-
 χεται· «Ταύτην επιστέλλει από Ρώμης, έωρακώς αυ-
 τούς άμα και διδάξας» κτλ. Τελευτά· «Και προτρε-
 φόμενος πάλιν εις τά ήθη αύτους, τελειοί την έπιστο-
 λήν». Έκθεσιν κεφαλαίων της προς Φιλιπησίους έπι-
 στολής. Την προς Φιλιπησίους.
 Υπόθεσιν της προς Κολασσαείς. Αρχεται· «Ταύ-
 την επιστέλλει από Ρώμης ούχ έωρακώς μόν αυτούς,
 ακούσας δε περι αυτών» κτλ. Τελευτά· «Και την εκ
 Λαοδικείας και εις αυτούς αναγνωσθήναι». Τα καθο-
 λικά κεφάλαια. Έκθεσιν κεφαλαίων της προς Κολασ-
 σαείς. Την προς Κολασσαείς.
 Υπόθεσιν της προς Θεσσαλονικείς Α'. Αρχεται·
 «Ταύτην επιστέλλει από Αθηνών, έωρακώς πρότερον
 αυτούς» κτλ. Τελευτά· «Ενορκίζων τε ούτους ανα-
 γνώναι την έπιστολήν ταύτην πάσι τοις άδελφοίς, ού-
 τω (sic) τελειοί την έπιστολήν». Έκθεσιν κεφαλαίων
 της προς Θεσσαλονικείς Α'. Την προς Θεσσαλονικείς Α'·
 Υπόθεσιν της Β' προς Θεσσαλονικείς. Αρχεται·
 «Ταύτην επιστέλλει από Ρώμης, ή δε πρόφασις της
 έπιστολής» κτλ. Τελευτά· «Τόν άποσπασμόν τη ιδίω
 χειρι γράφας, όπερ σημείον είναι πάσης έπιστολής δε-
 δήλωκε». Τα καθολικά κεφάλαια. Έκθεσιν κεφαλαίων
 της προς Θεσσαλονικείς Β'. Την προς Θεσσαλονικείς Β'·
 Υπόθεσιν της προς Τιμόθεον Α'. Αρχεται· «Ταύτην
 άποστέλλει από Λαοδικείας, ή δε πρόφασις της έπιστο-
 λής» κλπ. Τελευτά· «Και τέλος ον χρη τρόπον άρχειν
 τε και διατάσσεσθαι, τελειοί την έπιστολήν». Τα καθο-
 λικά κεφάλαια. Την εκθεσιν κεφαλαίων της προς Τι-
 μόθεον Α'. Την προς Τιμόθεον Α'·
 Υπόθεσιν της προς Τιμόθεον Β'. Αρχεται· «Ταύτην
 επιστέλλει από Ρώμης» κτλ. Τελευτά· «Παρήνεσε δε
 αύτώ Αλέξανδρον τον χαλκία φυλάττεσθαι, ως πολλά
 κακά ενδειξόμενον αύτώ, και ούτω (sic) τελειοί την έ-
 πιστολήν». Τα καθολικά κεφάλαια και τάς γραφικάς
 μαρτυρίας. Έκθεσιν κεφαλαίων της προς Τιμόθεον Β'·
 Την προς Τιμόθεον Β'·
 Υπόθεσιν της προς Τίτον. Αρχεται· «Ταύτην έπι-
 στέλλει από Νικοπόλεως· εκεί γάρ παρεχίμαζε» κτλ.

Τελευταίον ἐβουλεύατο αὐτῷ ὡς εἰδὼς διδάσκειν καὶ τοῦ αὐτοῦ καλῶν ἔργων προλαίκομαι, καὶ οὕτω (sic) τελειοῖ τὸν ἐπιστολὴν. Ἐκθεσὶν κεφαλαίων τῆς πρὸς Τίτον. Τὴν πρὸς Τίτον.

Ἐπιπέσει τῆς πρὸς Φιλήμονα. Ἀρχεται «Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, ἢ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς κτλ. Τελευταίον «Γῆ τῶν σκελῶν κλάσει τὴν ψῆφον ὑπομείνας τοῦ μαρτυρίου». Τὴν πρὸς Φιλήμονα.

Ἐπιπέσει τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς. Ἀρχεται «Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἰταλίας, ἢ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς κτλ. Τελευταίον «Καὶ ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν εἰδὴ τὸν Χριστὸν ὑπομονὴν καὶ πείρασ τιμῶν, πρὸς πρεσβυτέρους, τελειοῖ τὴν ἐπιστολὴν». Ἐπιπέσει αὐτῆς ἐπιστολῆς ἐτέραν ὑπόθεσιν. Ἀρχεται «Ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ δοκεῖ μὲν οὐκ εἶναι Παύλου, εἰς τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ μὴ προγράφειν ὡς ἐν ἀποστολαῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς» κτλ. Τελευταίον «Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα γνωρίζουσιν ἡμῖν αὐτοῦ τυγχάνειν τὴν ἐπιστολὴν, ὡς καὶ ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς προοῦσα δὲ δεικνύει». Ἐκθεσὶν καθολικῶν κεφαλαίων τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς. Τὴν πρὸς Ἑβραίους. Ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιστολαῖς, ἀριθμοῦνται οἱ στίχοι. Εἰσὶ δὲ πάντες ψῆφοι.

Πίνακα γενικῶν τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀναγνωσκόμενων ἀποστόλων, γεγραμμένον μὲν ὑπ' ἄλλης συνήλι κιώτιδος χειρὸς, ἐλλιπὴ δὲ κατὰ τὸ τέλος. Α. Ι. Σ. (Ἀμάλθεια).

Ἀναθεώρησις τῆς δίκης ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ (*)

(Κατὰ τὸν Δουκέν.)

Σήμερον ἐορτάζομεν τὰ Πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ κρίσις τῶν ὄλων καὶ θεμελιωτῆς τῆς Ὀρθοδοξοῦ ἡμῶν πίστεως ὑπέστη τὸν σκληρότερον καὶ τὸν μάλλον ἐπώδυνον θάνατον.

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, ὅπταν ὁ ἐνοχὸς ἀπάγεται εἰς τὸ φοβερόν ἐξιλαστήριον. . . . οὐδεὶς ὑβρίζει αὐτὸν ἐν λόγοις, οὐδὲ τὸν ὑποχρεοῦσι νὰ φέρῃ ἐπ' αὐτῶν τὸ θανατηφόρον αὐτοῦ ὄργανον, καὶ ἀπαγορεύεται εἰς τὸν δόλον νὰ δειδῆσθαι τὸ κριμῶμά του. . . Ἄλλ' ὁ Ἰησοῦς ἐκολάφισθη, ἐμυκτηρισθῆ, ἐχλευόσθη, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ φέρῃ ἐπάνω του τὸν σκουρόν, ἐπ' αὐτῶν ἰσταυρώθη, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὀδυνῶν τοῦ θανάτου αὐτοῦ παραπορευόμενοι οἱ φαῦλοι ἐβλασφήμουν αὐτῷ.

(*) Τὸ προκείμενον κείμενον μετεφράσκαμεν ἐκ τοῦ «Βερενίου Μηνότορος» τῶν Περσῶν ἀπὸ 26 Μαρτίου (ν. ε), καὶ ἐπιθεωρήσαμεν κατὰλληλον τὴν δημοσίευσιν.

Πᾶσαι ὁμοίαι καταδιώξεις αὐταί, ὅλα τὰ βδίσανα, πᾶσα κατόχησις τῆς βίης ἐναντίον τοῦ ἀδυνάτου, τῆς υἱοκαλοδοξίας ἐναντίον τοῦ πνεύματος τῆς θείας προοδοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς ἐλευθερίας καθηγιάσθησαν διὰ τῆς θρησκείας, ἥτις ἐγεννήθη ἐκ τοῦ τιμίου αἱματός, διὰ τὴν ἐξουσίαν ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου γίνους.

Δὲν ἔχω βεβαίως οὔτε τὴν ἰκανότητα ἐνός ἀρχιερέως, οὔτε τὴν σοφίαν ἐνός ἱεροκήρυκος ὅπως ἀποκαλύψω ἐν ὄψει ὑμῶν, φίλτατοι ἀναγνώσταί, τὸ δράμα τῶν Πιστῶν, τὴν φρικτοτέραν ἐκ τῶν ὀνομαστικῶν δεικῶν ἄλλ' ἐκτός τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες κλίνουσι γόνυ ἐνώπιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἰδοῦ, καὶ εἰς ἐξῆχος περὶ τὴν ἐρευναν τῶν νόμων, σοφῶς νομομαθῆς, δεινὸς σχολιαστῆς, ὅστις ἐξήτασε τὴν δίκην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὴν νομικὴν τῆς σημοσίαν. . . Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος, ὅστις, ἤδη πρὸ δύο ἐτῶν ζῶν, διετέλει γενικὸς μείσαγγελεὺς πρὸς τὸν Ἀρείῳ Πάτρι, ἦν ὁ Κ. Dupin.

Ἀρεῖς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν τὴν εὐσεβῆ φροντίδα, τὴν μεγίστην μέριμναν ν' ἀποδείξῃ τὸ ἀφυσῆς τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔλαθεν ἀνά χειρᾶς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ μόνῃ τὴν νομικὴν ἐπιπέσει, ὡς εἰ ἐπρόκειτο περὶ τοῦ τελευταίου Ἰουδαίου τῆς ἐποχῆς του, τοῦ ἀσημοτέρου ἐμπόρου ἐκ τῶν ἐν τῷ Νεφί ἐμελέτησε τὸν νόμον τοῦ Ἰσραὴλ, ἐσπούδασε τὸν Ῥωμαϊκὸν νόμον, καὶ, κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἑνὸς Ἡρώδης καὶ ὁ Πιλάτος ἐδικάζον ἐν ὀνόματι τοῦ Καίσαρος, ἀπεφάνθη, ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατεδ κτεθῆ εἰς θάνατον, κατὰ παραθέσιν ὄλων τῶν ὑφισταμένων τότε ἐγγυήσεων ἐκ τοῦ νόμου.

Ἐπιπέσει, ὅτι ἀντὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἤθελεν εἶσθαι Πέτρος ἢ Ἰάκωβος, ἢ τοῦ νόμου παρόχους ἢ ἤθελεν εἶσθαι ἢ αὐτῆ ἐπίσης—Ἡ ἀγία αὐτῆ παρασκευὴ εἶνε ἢ ἐπέτειος ἡμέρα αὐθαδεστάτης ἀρνήσεως δικαιοσύνης, προφανεστάτης παραβίασεως τῶν νόμων, ἢ παράδειγμα ἄλλο τὸσφ σκανδαλώδες δὲν ἀπαντᾷται.

Αὐτὸς ὁ ἀπουστάτης, ὁ ἀντάρτης, ὁ ἐνοχὸς, ὁ παραχοποιὸς ἤκιστα ἦτο γνωστός, ὡς εἰ ἐχρεώσθη ἢ καταγεγῆλια ἐνός προδότου νὰ τὸν καταδείξῃ. Ὁ καταδεικτῆς ἦτον ὁ Ἰούδας, εἰς τῶν δωδεκα μαθητῶν, ὅστις ἀπελθὼν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἐζήτησε πῶς εὐκαίρως αὐτὸν παραδώσῃ, λέγων «τί θέλετέ με δοῦναι, κάγω ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια», καὶ ὁ Ἰούδας παραγίνεται καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ δόλος πολὺς ἵνα καταδείξῃ τὸν Ἰησοῦν, καὶ δι' ἐνός φίληματος διδὲν πέρασ εἰς τὴν προδοσίαν του. . .

Ζητεῖται, διὰ τί ἐκράτησαν τὸν Ἰησοῦν; Δὲν ὑπῆρχε

πραγούμενόν τι, δικαιολογοῦν παρομοίαν σύλληψιν. Ὁ Ἰερὸς Ματθαῖος λέγει, ὅτι οἱ γραμματεῖς τῶν Ἰουδαίων συνήχθησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀρχιερέως τοῦ ἐν αὐτοῦ ἐκείνου, δὲ ἦν ὁ Καϊάφας, καὶ συμβούλιον ἐποίησαν αὐτόθι: ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκδοῦναι ἐν τῷ αἵματι συλλήψεως κατὰ τοῦ Ἰησοῦ. Ὅθεν ἐβουλεύσαντο ὁμοίως αὐτὸν δολῶ κρατῆσαι καὶ θανατώσασιν.

Ἀκολούθως αἱ παρανομίαι πολλαπλασιάζονται. Συλλαμβάνουσι τὸν Ἰησοῦν νυκτός, ἐν ᾧ ἀπηγορεύετο μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἢ σύλληψις. Τὸσφ δὲ ἀληθῆς ἦτον, ὡς οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐτόλμισαν ν' ἀντισταθῶσι κατὰ τῆς παρανομίας ταύτης συλλήψεως καὶ ὁ Μάλχος, ἀναιδὴς ὑπηρέτης τοῦ ἀρχιερέως, ἐπέθετο κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ὁ Πέτρος, ζήλω φλεγόμενος ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, εἴλκυσε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, καὶ ἐκοψε τὸ δεξιὸν ὠτίον του· καὶ ἤθελε προχωρήσει εἰς μάκρος ἢ ἀντίστασις, ἀντίως αὐτοῦ ὁ Χριστὸς δὲν ἀπεδοκίμαζεν αὐτὴν· ὅτι δὲ ὁ Πέτρος, εἰ καὶ ἐπροξένησεν αἱματοχυσίαν, δὲν ἐθεωρήθη, ὅτι ἀντίστη εἰς νόμιμον διαταγὴν, ἢ εἰς ἀπόφασιν κανονικὴν, ἔστω τοῦτο, ὅτι δὲν ἐκράτηθη! . . . καὶ τοὶ ἀναγνωρισθεῖς ἀπὸ τὴν παιδείαν τὴν θυρωρὸν τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀπὸ ἕνα τῶν συγγενῶν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Μάλχου.

Μετὰ τὴν σύλληψιν ταύτην, ἐκτελεσθεῖσαν κατὰ παραθέσιν ὄλων τῶν δικονομικῶν τύπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπέρχονται ἀλλεπάλληλοι τόσαι ἄλλαι παρανομίαι ὅτι Ἰησοῦς, συλληφθεὶς χωρὶς νὰ δεῖξῃ τὴν παρανομικὴν ἀντίστασιν, ἐδέθη ὡς τις κακούργος. Ἰντὶ νὰ τὸν ἐδηγήσασιν εἰς τὴν ἀρμοδίαν ἀρχὴν, ἤγαγον αὐτόν εἰς τὸν Ἄνναν, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ τευθερός τοῦ ἀρχιερέως. Ἀπὸ τοῦ Ἄννα ἤγαγον αὐτόν, πάντοτε δεδεμένον, εἰς τὸν Καϊάφαν. Ἐνταῦθα δὲ τὸν ἀφῆνουςιν εἰς τὴν αὐλήν ὁ καιρὸς ἦτο ψυχρὸς, καὶ ἐδέθη νὰ κάμωσιν ἀνθρωπιάν. Ἐνύκτωσε, καὶ ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ φωτός ὁ Πέτρος ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τοῦ ὑπηρέτης τῆς οἰκίας· ἀλλ', ὡς ἐρρέθη ἀνωτέρω, ὁ Ἰουδαϊκὸς νόμος ἀπηγόρευε τὴν ἐν νυκτὶ σύλληψιν. Πῶς δὲ προσηχέθησαν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, κρατούμενον ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ ὑπὸ τὴν διάκρισιν τῶν ὑπηρέτων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς; «Καὶ οἱ ἄνδρες οἱ συνέχοντες τὸν Ἰησοῦν (λέγει ὁ Ἰερὸς Λουκᾶς) ἐνέπαιζον αὐτῷ, δέροντες· καὶ περικαλύψαντες αὐτόν ἐτυπτον αὐτὸν τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπηρώτων αὐτόν λέγοντες, Προφήτευσον, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε; καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦντες ἔλεγον εἰς αὐτόν». Ἰδοῦ, τίτι τρώω, δι' ἀθετήσεως τοῦ νόμου, ἐκακομεταχειρίζοντο ἵνα ὑποδίκον. . .

Ὅχι μόνον δὲ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ ὄφειλαν ν' ἀναβάλωσιν, ἀτε νυκτός οὕτης, ἀλλὰ καὶ διότι ἤγγιζεν ἢ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα, ἐπισημοτάτη τῶν ἐορτῶν, καὶ, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἰουδαίων, δὲν ἐσυγχώρειτο, ἐπὶ ποιῆσιν ἀκυρότητος, καμμία διαδικασία ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ, ἐορτασίμῳ. Τίς δὲ ἀνακρίνει τὸν Ἰησοῦν; ὁ Καϊάφας, ὅστις, κατήγορος γενόμενος, ὄφειλε νὰ ἐξαιρεθῆ. Καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς ἀποκρίνηται τῷ ἀρχιερεῖ, εἰς τῶν ὑπηρέτων ἐκολάφισαν αὐτόν. Ὅποια ἀσφάλεια τοῦ κατηγορουμένου! Ὅποια ἐλευθερία ὑπερασπίσεως! Ἐσχάτη καταπάτησις ὄλων τῶν πολιτικῶν καὶ φυσικῶν νόμων!

Ἐφεξῆς, ὅταν ὁ Χριστὸς, ἀνακριθεὶς, ἀπεκρίθη ὅτι εἶνε υἱὸς Θεοῦ, ἐν τίνι νόμῳ τὸν καταδικάζουσιν εἰς θάνατον, ἀφ' οὗ ὁ νόμος τῶν Ἑβραίων δὲν ἐπιτρέπει νὰ καταδικάζηται κανεὶς ἐπὶ μόνῃ τῇ ἰδίᾳ ὁμολογίᾳ του; Ἀκράτητος ὑπὸ τῆς παραφορᾶς τοῦ ὁ κατήγορος οὗτος, αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς, ὅστις πιστεύει, ὅτι ὀμιλεῖ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀποφαίνεται πρῶτος θανατικὴν ψῆφον, ᾧ τινι ὁμογνωμοῦσι παραδόξως καὶ πάντες οἱ λοιποὶ.

Εὐθύς ὡς ἐξεδόθη ἢ οἰοῦν αὐτῆ ἀπόφασιν τῶν γραμματέων κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἀρχονται ἐκ νέου κατ' αὐτοῦ παντός εἶδους προσβολαὶ καὶ λοιδορίαι ἐπιβιαιότεραι· ἐζήλωσε δὲ τὸν μαινόμενον δόλον καὶ αὐτὸς ὁ δικαστής. Καὶ, ὡς λέγει ὁ Ἰερὸς Ματθαῖος, «Τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν» οἱ οὐδὲ ἐρράπισαν, λέγοντες, Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε;»

Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐκέκτηντο τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου, ὑποκείμενοι ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν δεσποτείαν; ἢ ἀντιπρόσωπος διετέλει ἐν Ἱερουσολύμοις ὁ Πιλάτος. Ἐνταῦθεν οἱ Ἰουδαῖοι ἀγούσι τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν Πιλάτον «καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθον», διότι ὁ Πιλάτος ἦν ἰσχυρὸς, ἀπέφευγον νὰ ἐλθῶσιν εἰς ἐπαφὴν τινα μετὰ τῶν ἐν τῷ πραιτωρίῳ· ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα.—Τότε εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, «Κρίνατε αὐτόν κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν» — «Πμῖν οὐκ ἐξεστὶν, εἶπον αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, διότι ἐστεροῦντο τῆς ἐξουσίας νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Καὶ κατηγόρουσιν τὸν Ἰησοῦν οὐχὶ ἐπιθεσθεῖα, ἀλλ' ἐπ' ἐγκλήματι ἐσχάτης προδοσίας, κατὰ τοῦ Καίσαρος, ὅπως οὐδὲν ἐρεθίσασιν κατ' αὐτοῦ τὸν Ῥωμαῖον ἀνθύπατον. Ἄλλ' ὁ Πιλάτος εἶπεν, «Ἐγὼ οὐδεμίαν ἀτιζὺν εὐρίσκαμ ἐν αὐτῷ». Καὶ οἱ κατήγοροι ἐπίσχυον λέγοντες, ἀνάσειε τὸν λαόν. . . . Ὁ Πιλάτος ἀνεπέμψεν τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν Ἡρώδη, ὅστις τὸν ἀπέμψεν ἐκ νέου εἰς τὸν Πιλάτον, ἀφ' οὗ ἐνέδυσεν αὐτόν λευκὸν χιτῶνα ὅπως δεῖξῃ, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ οὐδὲν ἐνέπνεε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄.
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

κίνδυνον. Ο Πιλάτος όμως ήτον ένας άρχων δειλός και μικρόψυχος· εθεν έσυγχώρησε να μαστιγώσεται ο Ίησους, πατεύων, ότι οβίω θεραπεύει το μίσος των Ιουδαίων, και, όταν κατήντησεν εις μίαν κατάστασιν αξίαν αίκτου, έδειξεν εις αυτούς τον Ίησουν, λέγων «Ίδε ο άνθρωπος!» άλλ' οι Ιουδαίοι ενέμενον και περισσώς έκραζον. Μάτην ή γυνή του Πιλάτου, τεταραγμένη και καταπεφοβισμένη, έλεγεν αυτόν «Μηδέν σοι και τω δικαίω εκείνω»· οι γραμματεΐς και οι πρεσβύτεροι του λαού έπήγειρον τον άρχον· να αίτησεται την άπόλυσιν σου επισήμου κακούργου Βαραββα, και όχι του Ίησού.

Ο Πιλάτος, ιδών, ότι ουδέν ήδύνατο να επιδράση επί του πνεύματος του άρχου, έζήτησε να τω φέρωσιν ύδωρ, και άποινψάμενος τάς χείρας άπέναντι του άρχου, έλεγεν, «Άθώς είμι από το αίματος του δικαίου του· ύμεις όψεσθε και επείκριτε γενέσθαι το αίτημα αυτού (του άρχου), και παρέδωκεν αυτοίς τον Ίησουν να σταυρωθή».

ΕΙΣ ΤΑΥΤΑ Δ Κ. Δουβέν προσθέτει:

«Πλύνεις τάς χείρας σου Πιλάτε, αι όησαι έβάφησαν εις αίμα άθών! Παρέδωκες τον Ίησουν εκ μικροψυχίας! άλλά δέν είσαι διά το το όλιγότερον ένοχος, ή ώς εάν άθυσίαζες αυτόν και εκ μοχθηρίας! Μέχρι της ημέρας ταύτης ο κόσμος επαναλαμβάνει «Ο Ίησους έπαθεν επί Ποντίου Πιλάτου!» Το όνομά του διαμένει εις τον αίωνα ως όποδειγμα προς όλους τους δημοσίους άνδρας, εις πάντα δικαστήν δειλόν, να άποκαλύπτει εις αυτούς την αισχύνην, ην έφάλλεται καθ' έαυτον πάς, βασις άποφαίσει εναντίον της παποιήσεώς του.

Ο μαινόμενος άρχος εκραύγαζεν εμπρός του βήματος του άληθές είνε το το, και δέν ύπάρχει άπίθανον, ότι προβληματική ήτον ή ασφάλειά του εν αυτή τη έδρα του! Τι προς το το; το καθήκόν σου σοι επέβαλλον, εν ταιαύτη περιπτώσει, να δεχθής μάλλον, η να δώσής εις άλλον τον θάνατον.

«Εν τη επισήμω ταύτη ημέρα της Μεγάλης Παρασκευής, καθ' ην πάς άληθινός χριστιανός αναπολεί τον Γολγοθάν, τον Χριστόν επί του Σταυρού, τάς άγίας γυναίκας πρό των ποδών του θυσιαστηρίου, τους άρχιερείς του Ιουδαϊκού λαού επιχαιρόντας επί το χυρόμενον από του Σταυρού αίμα, απέσχον ν' αντιποιηθώ της εξουσίας των Ιεροκλήρων και των Ιερέων. Δέν είμαι θεολόγος, άλλ' ένας νομολόγος. Δέν παραφράζω είναι θεολόγος, άλλ' ένα δικηγόρον.

«Εδοξε δέ μοι εύκαιρον να φέρω εις γνώσιν των άγνωστών του Μηνύτορος· ότι ο Ίησους, και ανίως άκόμη ήθελε θεωρηθώ δεισθατός εκ των Ιουδαίων, ουδέν ήτιον εν τω προσώπω αυτού παρεβιάσθησαν όλοι οι νόμοι της έποχής του.» (Άλήθεια).

Λαβόντες υπ' όψιν α) το 2 άρθρον του περί επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών νόμου του 1834, περί συστάσεως βιβλιοθηκών κατά νομούς και επαρχίας και τα περί πλουτισμού αυτών εν τω αυτώ νόμω όριζόμενα· β) τα περί συστάσεως όμοίως βιβλιοθηκών διατεταγμένα εν τοίς ειδικοίς περί τούτων διατάγμασι της τε 8 Νοεμβρίου 1835 και της 28 Οκτωβρίου 1855·

Επιθυμούντες δε να γενικωτέρα κατασταθώ ή της Εθνικής Βιβλιοθήκης χρήσις άνευ περιορισμού ή κολλασμού των κεντρικών αυτής εργασιών· Επί τη προτάσει του Ημετέρου επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Υπουργού διατάττομεν κάθε

α) Εκ των της Εθνικής Βιβλιοθήκης έντύπων βιβλίων, άφ' ού κρατηθώσιν άνά εν σώμα κατ' είδος και έκδοσιν διά την δημοσίαν και έτερον διά την του Πανεπιστημίου, τα λοιπά κατανέμονται διά διαταγής του επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Υπουργείου εις τάς βιβλιοθήκας των δημοσίων διδαστηρίων, αναλόγως των έλλείψεων και αναγκών αυτών, θεωρούμενα όμως πάντοτε ως ιδιοκτησία αυτής· δεδανεισμένα εις αυτάς, έφ' ό και πρέπει να φέρωσι την σφραγίδα αυτής.

β) Δύνανται να μένωσιν εκ των διπλών ή πολλαπλών της Εθνικής Βιβλιοθήκης όσα ήθελον χρειασθώ εις αυτήν προς άνταλλαγήν προς άλλα, κατά το 4 άρθρον του ΣΜΠ· περί Εθνικής Βιβλιοθήκης και νομισματικού Μουσείου νόμου. Τα τοιαύτα εις τάς επαρχιακάς βιβλιοθήκας δανειζόμενα βιβλία δύνανται να επιστρέφωσιν εις την Βιβλιοθήκην, όταν ήθελον ζητηθώ εις αντικατάστασιν τυχόν άπολεσθέντων ή να δοθώσιν εις άλλην προς άλλα, και κατά το 4 άρθρον του άνωτέρω παρατεθέντος ΣΜΠ νόμου.

γ) Εν τω Υπουργείω της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως θέλει καταγραφώσιν εν ιδιαιτέρω βιβλίω πάντα τα εις τάς κατά νομούς ή επαρχίας βιβλιοθήκας κατά τα άνωτέρω άποσελλόμενα βιβλία και όταν συμπληρωθώσιν οι κατάλογοι των εν αύταις νυν ύπαρχόντων βιβλίων, θέλουσι και ταυτα προσέθω εις αυτούς και όσα έφεξής ο' άποσελλωνται.

δ) Και εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη θέλει κρατείται βιβλίον ιδιαιτερον, εις ο θέλουσι σημειοδύναι τα εις τάς επαρχιακάς βιβλιοθήκας δανειζόμενα εκ της άποθήκης αυτής βιβλία, κατά τα άνωτέρω.

ε) Αι τοιαύται επαρχιακά βιβλιοθήκαι θέλουσιν εφορεύεσθαι υπό των προϊσταμένων των έκασταχού δημοσίων παιδευτηρίων, ως αποτελοθσαι μέρος αυτών. Περὶ δέ της χρήσεως αυτών επιτρέπομεν να έκδοθώσιν οδολογία παρά του επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Υπουργείου εν τύπω κανονισμού.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΗΜΕΤΕΡΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟΝ ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ Η ΕΚΤΕΛΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΟΥΤΟΥ.

Εν Αθήναις, τη 28 Μαρτίου 1869. ΓΕΩΡΓΙΟΣ.